

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Bakalářská práce

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Komunikace adolescentů v rodině

Autor práce: Marta Navrátilová

Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

Studijní program: Sociální pedagogika

Datum odevzdání: 31. března 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 31. března 2011

Za vedení a pomoc při zpracování této práce děkuji vedoucí práce PhDr. Olze Vaněčkové. Svým dětem děkuji za inspiraci při volbě tématu a manželovi za technickou podporu při zpracování práce. Dále děkuji všem, kteří mi byli jakkoliv nápomocni.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou komunikace dospívajících v rodině. Cílem práce bylo zjistit, jak dospívající komunikují s ostatními členy rodiny, především s rodiči a jaký je jejich subjektivní pohled na tuto komunikaci. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení a charakteristiku základních pojmů této problematiky. V praktické části je pomocí dotazníkového šetření zjišťováno, jak hodnotí adolescenti obsah a formu komunikace v rodinném prostředí.

Klíčové pojmy: komunikace, rodina, adolescence, vztahy v rodině, komunikace v rodině

Annotation

This bachelor thesis deals with communication problems of adolescents in their family. The aim was to determine how the teenagers interact with other family members, especially parents, and possible communication problems from their subjective point of view. The theoretical part is focused on explanation and characteristics of the basic concepts of this problem. The practical part uses the questionnaire to find out the teen-ager's evaluation of the communication content and form in a family environment.

Key words: communication, family, adolescence, family relations, family communication

Obsah

Úvod	8
------------	---

I Teoretická část

1 Komunikace	11
1.1 Definice komunikace	11
1.2 Funkce komunikování	12
1.3 Komunikační styly.....	13
1.4 Styly komunikace – pasivní, agresivní, asertivní	13
1.5 Verbální a neverbální komunikace	14
1.6 Motivace ke komunikaci	15
 2 Rodina	 16
2.1 Funkce rodiny	17
2.2 Současná rodina	18
2.3 Společně strávený čas v rodině	18
2.4 Rodina s dospívajícími dětmi	19
2.5 Období dospívání – adolescence	19
2.5.1 Vymezení období dospívání	20
2.5.2 Proces socializace v adolescenci	21
2.5.3 Role dospívajícího	22
2.5.4 Vztahy s rodiči	23
2.5.5 Vztahy se sourozenci	23
2.5.6 Vztahy s vrstevníky	24
 3 Komunikace v rodině	 25
3.1 Komunikace v období dospívání	25
3.2 Rodinná komunikační pravidla	26
3.3 Zdravá komunikace v rodině	26
3.3.1 Pochvala, povzbuzení	27
3.3.2 Zájem o druhého	27
3.3.3 Otevřenost v komunikaci	28
3.3.4 Efektivní naslouchání	28

3.3.5 Humor	28
3.3.6 Kritika v komunikaci	29
3.4 Komunikace v různých náročných situacích	29
3.5. Nesprávná komunikace	30
3.6 Překážky dobré komunikace mezi rodičem a dítětem	30

II Praktická část

4 Cíl šetření a stanovení výzkumných předpokladů	32
5 Charakteristika výzkumného vzorku	33
6 Metody a techniky sběru dat	34
7 Výsledky dotazníkového šetření	34
8 Verifikace předpokladů	57
9 Interpretace výsledků šetření	61
Závěr	62
Seznam použité literatury	63
Seznam tabulek	65
Seznam grafů	66
Příloha	

Úvod

Komunikace v rodině je jedním ze základních pilířů fungování rodiny a má velký význam pro individuální rozvoj členů rodiny i pro fungování rodiny jako celku. Úroveň i povaha komunikace se v jednotlivých rodinách liší a také se mění uvnitř rodiny v průběhu vývojového cyklu. Jednou takovou vývojovou změnou je období dospívání dětí.

Právě komunikací v rodině, a především komunikací mezi rodiči a dospívajícími dětmi se bude zabývat moje bakalářská práce. Toto téma jsem si vybrala i z toho důvodu, že sama mám dvě dospívající děti a zajímá mě, jak probíhá komunikace i v jiných rodinách.

Ve své práci se budu snažit najít odpovědi na otázky, které se týkají vnímání rodinné komunikace mladými lidmi ve věku 14 - 20 let. Ráda bych se zaměřila na jejich subjektivní hodnocení komunikace s rodiči. Zda s nimi rodiče „pouze“ hovoří, nebo se jim také snaží porozumět, naslouchat jim, zajímat se o jejich život, jejich záliby a emoce. Chtěla bych zjistit, o čem si s rodiči rádi povídají, co je naopak v rodinné komunikaci tabu, co považují v komunikaci s rodiči za překážku, zda raději mluví s matkou nebo otcem.

Cílem mojí bakalářské práce bude zjistit, jak dospívající komunikují s ostatními členy rodiny, především s rodiči a jaký je jejich subjektivní pohled na tuto komunikaci. Chtěla bych zjistit, jaká je úroveň komunikace v rodinách respondentů.

V teoretické části bych se chtěla zaměřit na vysvětlení a charakteristiku základních pojmů problematiky komunikace a podrobněji charakterizovat komunikaci v rodinném prostředí. Popíšu strukturu současné rodiny a modely a formy komunikace v rodině. Dále se budu věnovat období adolescence, procesu socializace v tomto období a vztahy dospívajících s rodiči.

V praktické části budu zjišťovat, jak hodnotí adolescenti a rodiče vzájemnou komunikaci, její obsah, rozsah i formu. Jako hlavní metodu použiji dotazník. Ráda bych vyvrátila nebo potvrdila pracovní předpoklady.

Závěr diplomové práce bude obsahovat celkové shrnutí mých poznatků. Budu vycházet zejména z výsledků prováděného výzkumu, pomocí kterého se budu snažit odhalit postoje současných adolescentů ke komunikaci v rámci rodinného prostředí.

I Teoretická část

1 Komunikace

Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá komunikací v rodině, nejdříve je v této části popsána komunikace jako taková, dále komunikační styly a funkce komunikace. Je zde rozlišena slovní a mimoslovní komunikace a popsány druhy motivace ke komunikování.

1.1 Definice komunikace

Komunikace je pojem, který má velice široké použití. Slovo komunikace je latinského původu a znamená něco spojovat. Může být použito jako označení pro dopravní síť, přemísťování lidí, myšlenek, informací, postojů a pocitů od jednoho člověka k druhému. Výrazem komunikace rozumíme nejenom mluvení, ale také naslouchání. Termín komunikace se používá v různých vědních oborech, které jsou většinou spojené s používáním nějakého jazyka. Komunikačními prostředky mohou být jazyk, telefon, počítač, rozhlas, televize.

„Komunikace je specifickou formou spojení mezi lidmi, a to prostřednictvím předávání a přijímání významů. Souvisí s jinými formami spojení mezi lidmi, jako jsou společná činnost – kooperace, vzájemné působení – interakce, a společenské vztahy.“ (Výrost, Slaměník, 2008, str. 217) V psychologii není komunikace považována jen za pouhý přenos informací mezi sdělujícím a příjemcem. Jde o mnohem více, jde o sebepotvrzení a sebe prezentaci. Jde o vyjádření postojů k předmětu, k oznámení, ke sdělení, ale i k příjemci informace. Jde o různou úroveň působení, ovlivňování, znesnadňování, či usnadňování porozumění.

Komunikace probíhá vždy mezi dvěma nebo více lidmi. Toto vzájemné působení je ukázkou procesuálního charakteru komunikace, protože každý ze dvou komunikujících lidí se snaží druhého ovlivňovat, hledat u něj podporu, sebepotvrzování. Snaží se v projevu dát najevo, jaká pravidla jsou pro něj přijatelná – zda je ochoten ustoupit, naslouchat, zda chce dominovat, co nesnáší, co má naopak rád, co by uvítal. Může se stát, že něco neprobíhá tak, jak by si jeden z komunikujících přál, pak tedy změní svou taktiku, snaží se zapůsobit více na city nebo argumentovat něčím, co původně neměl v úmyslu. Je to tedy proces proměnlivý, účastníci vždy iniciují nějakou změnu. Pokud někdo chce změnu iniciovat, vystupuje aktivně, odesílá zprávu příjemci. (Mikuláščík, 2003)

1.2. Funkce komunikování

Podle Vybírala (2005) mezi pět hlavních funkcí komunikování patří:

- *Informovat* – znamená to někomu předat zprávu nebo jinou doplnit, něco oznámit nebo prohlásit.
- *Instruovat* – něco někoho naučit, zasvětit, dát někomu recept.
- *Přesvědčit* - získat někoho na svou stranu, zmanipulovat, ovlivnit ho.
- *Vyjednat, domluvit (se)* – řešit a vyřešit, dospět k dohodě.
- *Pobavit* – rozveselit druhého, rozveselit sebe, rozptýlit.

Mikuláščík (2003) uvádí další funkce komunikace:

- *Funkce posilovací a motivující* - patří svým způsobem do funkce přesvědčovací. Jde o posilování určitých pocitů sebevědomí, vlastní potřebnosti, o posilování vztahu k něčemu.
- *Funkce vzdělávací a výchovná* – specificky uplatňovaná zejména prostřednictvím institucí, sycena je funkcí informativní, instruktivní, ale i funkcemi dalšími.
- *Funkce socializační a společensky integrující* – vytváření vztahů mezi lidmi, sbližování, navazování kontaktů, posilování pocitu sounáležitosti a vzájemné závislosti. Každá společenská vrstva má odlišný způsob komunikace, a není tím myšleno pouze rozdělení podle majetku, společenského postavení a vzdělání, ale také podle věku, podle stupně vyspělosti člověka, např. pubescenti komunikují jinak než čtyřicátníci.
- *Funkce osobní identity* – na úrovni osobnosti, pro JÁ je komunikace velmi důležitou aktivitou. Pomáhá ujasnit si spoustu věcí o sobě samém, uspořádat si své postoje, názory, sebevědomí a osobní aspirace. Jde o potvrzení sebepojetí.
- *Poznávací funkce* – souvisí úzce s funkcí informativní. Toto je pojetí spíše z pohledu komunikanta, kdežto informativní zahrnuje pojetí z pohledu komunikátora i komunikanta. Umožňuje sdělovat jeden druhému každodenní zážitky, vzpomínky a plány. Prostřednictvím zkušeností jiných lidí se konzervují ve zkrácené podobě informace, které by se vlastními zkušenostmi nebylo možné prožít.
- *Funkce svěřovací* – slouží ke zbavování se vnitřního napětí, k překonávání těžkostí, sdělování důvěrných informací, většinou s očekáváním podpory a pomoci. Sdílení pocitů, možnost probrat myšlenky, které člověka trápí, je pro každého jedince silnou podporou (praktika „suché vrby“, svěřená bolest je poloviční bolest). Může mít různou hloubku. Může jít o snahu pomoci s maximální mírou identifikace, nebo to může být

pouhé akceptování pocitové úrovně v podobě porozumění, bez snahy hodnotit.

- *Funkce úniková* – když je člověk sklíčený, otrávený, znechucený, může mít chuť si s někým nezávazně popovídat o věcech neutrálních, odreagovat se od starostí.

1.3 Komunikační styly

Plaňava (1992) rozlišuje čtyři komunikační styly: konvenční, konverzační, operativní a osobní – intimní. Rozdíly v těchto stylech jsou dány účelem, společenskými pozicemi, emocemi a také množstvím kontaktů, k nimž mezi lidmi dochází.

- Konvenční komunikace – mluví se krátce, výměna pozdravů, formálních vět, jde o větší distanci mezi lidmi.
- Konverzační komunikace – výměna informačních zajímavostí, jde o vyplnění času, o pobavení....
- Operativní komunikace – v asymetrických vztazích, nadřízený a podřízený, matka a dítě, jasně vymezené role a závislost, jde o dosažení určitých cílů, úkolů.
- Osobní, intimní komunikace – jde o naplňování citových vztahů, o lásku, nenávist.

Všechny tyto styly se mohou do určité míry překrývat, nejsou od sebe jednoznačně odděleny.

1.4 Styly komunikace – pasivní, agresivní, asertivní

Pasivnímu člověku, který nedovede jasně sdělit svá přání a potřeby, chybí jistota v jednání. Když ho někdo kritizuje, začne se hned omlouvat, vymlouvat, vysvětlovat. Jeho neúspěchy snižují i tak nepřilíš silné sebevědomí. Pokud se snaží druhému vyhovět, nemusí to být ale vždy projevem pasivity. Člověk se může rozhodnout, že mu určitá věc nestojí za úsilí, může být tímto způsobem k druhým i velkorysý. Pak vlastně tím, že ustoupí, realizuje své přání. Naopak agresivně jednající člověk prosazuje své názory na úkor jiných. Nedbá na jejich práva a požadavky. Agrese není jen fyzické napadení či silná a hlasitá slova. Agresivně působí sarkasmus a ironizování, ale i třeba tiché sdělení, které není k věci, ale jen degraduje osobu, které je určeno.

Asertivně jednající dospívající dokáže přesně a jasně definovat, o co mu jde, jak situaci vidí, co si o ní myslí a jak ji prožívá. Má pozitivní postoj k druhým lidem i přiměřené sebevědomí, stojí

si za svým požadavkem. Jeho požadavek je oprávněný a splnitelný a druhá strana je podle něj korektní a nemá jiný zájem než věc kladně vyřešit. Pokud dospívající komunikuje asertivně, znamená to také, že umí naslouchat a je ochotný přistoupit na kompromis. Pokud se asertivně jednajícím něco nepovede, neviní ze svého neúspěchu druhé. Asertivní komunikace spočívá v přátelské komunikaci. Asertivní člověk si váží sám sebe i druhých lidí. Základem asertivní komunikace je respektovat sám sebe i druhé. Pasivní styl komunikace znamená, že rodič je sám nekomunikativní. Mnohdy učí i své děti nevyjadřovat své pocity a přání. (Novák, 1994)

1.5. Verbální a neverbální komunikace

Různé druhy komunikace naplňují každodenní život v rodině. V rámci komunikace „Komunikujeme s druhými nebo od nich přijímáme zprávy řečí, písmem a také pomocí celé řady neverbálních komunikačních signálů.“ (Hayesová, 2007, str. 29)

Základní dělení komunikace, které se nejčastěji používá a které také nejvíce vystihuje potřeby klasifikace komunikačního procesu, je dělení na verbální a neverbální komunikaci. Tyto dvě formy komunikace se navzájem doplňují, nebo může jedna nahrazovat druhou. Verbální komunikací je míněno vyjadřování pomocí slov, prostřednictvím jazyka. Verbální komunikace může být přímá nebo zprostředkovaná, mluvená nebo psaná, živá nebo reprodukována. (Mikuláščík, 2003)

Základním systémem komunikace je lidské tělo. Neverbální komunikace zahrnuje širokou oblast toho, co se signalizuje beze slov či spolu se slovy jako doprovod slovní komunikace, ať už jsou to gesta, výraz tváře, mimika obličeje, ale také doteky, pohyby. Pohlazení, obejmutí a podání ruky jsou stejným způsobem komunikace jako lidská řeč. (Vybíral, 2005) Většinu neverbálních signálů se člověk naučí už v dětství, zejména kopírováním svých rodičů. Dítě má většinou podobná gesta jako otec nebo matka, má podobnou mimiku, udržuje přibližně shodnou vzdálenost při komunikaci, jako to dělali jeho rodiče. (Mikuláščík, 2003)

Jednou z nejnápadnějších forem neverbální komunikace používané v rozhovoru nebo v diskusi je *metakomunikace*. Metakomunikace je obecný název pro různé dimenze, kterými lze obohatit řeč. Tón hlasu může zcela změnit význam sdělení. Sdělení „Samozřejmě že souhlasím“ může znamenat úplně něco jiného, pokud použijeme sarkastický tón. Proto je důležité v komunikaci s dospívajícími citlivě zaznamenávat i drobné změny intonace. (Hayesová, 2007)

1.6. Motivace ke komunikaci

Motivaci komunikovat má každý člověk. Je v něm přítomna v různé intenzitě, která kolísá a závisí na řadě okolností: když je jeden druhému sympatický, jestli je člověk svěží nebo unavený, zda ovládá jazyk komunikačního partnera a rozumí si s ním, jestli se chce podělit o své myšlenky. (Vybíral, 2000)

Podle Vybírala (2000, 2005) rozlišujeme několik druhů motivací:

- kognitivní – zde je vyjádřena potřeba něco sdělit, vyjádřit se: o světě, o sobě, o druhých. Podělit se o myšlenku, o znalost, o názor.
- zjišťovací a orientační – jde o vyjádření zájmu o druhého člověka, o názorový svět a témata, která ho zajímají.
- sdužovací – zde je zájem o navázání vztahu. Z funkce fatické (kontaktní), obsažené v řadě komunikačních výměn, vyplývá, že častou motivací komunikovat je uspokojit potřebu bližšího kontaktu. Tato potřeba spoluvytváří základní pyramidu lidských potřeb, přičemž lidská spokojenost v mnoha dalších oblastech je bezprostředně závislá na naplnění právě potřeby komunikovat a někam přináležet.
- sebepotvrzovací – komunikováním s druhými lidmi člověk nalézá sám sebe a potvrzuje svou vlastní identitu.
- adaptační – vyjadřující signalizaci a potvrzení role jedince. Jedinec zde zaujímá stanovisko, vycházející z určité role, přijímání příslušného rolového stereotypu. Nebo člověk naznačí, že určitou roli nepřijímá, odmítá rolový stereotyp. Všemi těmito postupy se jedinec sociálně integruje a adaptuje na společenský řád. Komunikováním se přizpůsobuje okolí.
- „přesilová“ – může být motivování potřebou uplatnit se, chtít na sebe upoutat pozornost, předvést to, o čem je člověk přesvědčen, že mu zjedná obdiv, úctu, respekt. Motivací může být vyniknout v porovnání s druhými.
- požitkářská – je to motivace k nezávaznému rozptýlení, odpočinku, úniku od starostí.
- existenciální – komunikací jedinec strukturuje a řáduje čas a průběh svého života, tak aby zaplašil nudu, pocity bezsmyslnosti, aby se vyhnul depresi a melancholii. Komunikace probíhá, aby se člověk udržel psychicky zdrav.

„Rodina je přístavem bezpečí, kde všichni členové najdou jistotu, odkud i děti se budou vydávat na dobrodružné výpravy za poznáním světa, ale kam se také budou vždy rády vracet.“ (Matějček, 1986)

2 Rodina

Rodina je skupina lidí, která má něco společné, má společnou minulost, současnost i budoucnost. Rodinní příslušníci jsou propojeni vzájemnými vztahy mezi sebou. Rodiče mohou, ale nemusí být vázáni legálními manželskými svazky. Vysokou stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva ukazuje model rodiny tvořené rodiči, jejich dětmi a popř. prarodiči. Rodičovský vzor je nejdůležitějším prvkem v období předškolního věku dětí. Odtud pramení návyky, které si dítě přináší do dospělosti. Pokud v rodině chybí ženský nebo mužský vzor, může to mít následky v chování dětí. Těžko budou děvčata zastávat vyrovnaně společenskou roli kompetentní ženy, pokud jim chybí matka. Stejně tak i u chlapců chybějící vzor muže ovlivní jejich schopnost přizpůsobit se správnému mužskému chování. (Matoušek, 1997)

V rodině se formují modely chování, přijímají se regulační činitele těchto forem chování, dochází k předávání norem, k seznamování se s různými druhy sankcí. Také zde dochází k procesu identifikace a k seznamování se s identifikačními vzory odpovídajícími vlastní pohlavní roli, včetně osvojování si forem komunikace jak verbální, tak neverbální. (Výrost, Slaměnik, 1998)

2.1 Funkce rodiny

Přes jistou nejednotnost v přístupech jednotlivých autorů k funkcím rodiny jsou obecně uznávány čtyři základní funkce: reprodukční, materiální, výchovná, emocionální.

Reprodukční funkce spočívá v rozšiřování rodiny, tedy ve zplození a rození dětí a jejich soužití v rodině. Jde o soužití členů různých typů rodiny nejen rodiny, kde je přítomen otec i matka, ale může jít o osamělou matku či otce. Reprodukční funkce rodiny byla a je jedním z nejobvyklejších a nepřijatelnějších důvodů pro existenci rodiny. Rodina ztrácí svou nezastupitelnou úlohu v procesu reprodukce vlivem rozvoje genetiky a technického rozvoje v oblasti medicíny a také ztrácí na významu, neboť společnost v období relativního dostatku je schopná pečovat o jednotlivce přímo a též mu poskytovat širokou škálu alternativ soužití a reprodukčního procesu.

Materiální funkce byla v minulosti významnější než nyní. V ekonomické funkci rodiny jde z jednoho hlediska o zařazení členů rodiny do pracovního procesu závislé na povolání, odborné způsobilosti a z druhého hlediska jde o materiální závislost dětí na výdělečně činných rodičích. V případě nefunkčnosti rodiny v oblasti materiálního zabezpečení jejích členů funguje ve společnosti dobře propracovaný systém sociálních podpor.

Výchovná funkce rodiny znamená, že se dítě seznamuje se zvyky, tradicemi. Dítě se učí respektovat požadavky rodičů a je trestáno za jejich neplnění. V rámci rodinné interakce neprobíhá pouze výchova dětí, ale vzájemné působení formuje všechny členy rodiny jak bezprostředně, tak i dlouhodobě. Přesto, že výchovnou funkci plní i instituce a organizace, je těžko kolektivem nahraditelná.

Emocionální funkce je zcela jedinečná a nezastupitelná. Tato funkce určuje význam rodiny, která stále tvoří nutný meziklánek mezi společnostmi jako celkem a jedincem. Emocionální funkce rodiny není vázána na věk členů rodiny. Potřeba zázemí, bezvýhradného přijímání, podpory a pomoci, potřeba klidu a uvolnění, potřeba sdílení zážitků, společné historie, společných rituálů, potřeba známosti, důvěrnosti, potřeba společných perspektiv a plánů, potřeba vztažnosti sebe k něčemu trvalému, jistému, je nutná pro všechny věkové kategorie. (Výrost, Slaměník, 1998)

2.2 Současná rodina

Ve třetím tisíciletí se rodinný život vyvíjí směrem k požadavku respektu a kvalitní komunikace. Lidé si čím dál tím méně odpouštějí různé „boty“ a citové prohřešky. Ať je počáteční vztahové pouto jakékoliv, daný vztah bude buď dobrý, nebo nebude existovat vůbec. Je tedy velmi důležité, aby vzrůstala pozornost ke komunikaci a snaha ji stále zlepšovat. (Petitcollin, 1997) Dospívající dnes s rodiči tráví stále méně času, ubývá nejenom vzájemná komunikace, ale i sdílení různých zážitků. Rozdílný je i přístup otců a matek k dospívajícím dětem. Otcové častěji akceptují dospívající jako partnery.

Stálá přítomnost vysoce citově angažovaných rodičů je dnes považována za nepostradatelnou podmínku zdravého duševního i tělesného vývoje dítěte. Další takovou podmínkou je bezpečí domova jako stabilního i tělesného vývoje dítěte. Obojí může dítěti poskytnout jen rodina, a to nezastupitelně. (Matoušek, 2003)

Na druhé straně je rodina i zdrojem stresu. Děti jsou vydány všanc rozmarům dospělých. Rodiče musí být dětem k dispozici stále, ať unavení či odpočatí, nebo nemocní. Také dospělí se musí jeden druhému stále přizpůsobovat. Mnoho individuálních plánů se může uskutečnit jen se souhlasem partnera. Nebo musí být složité vyjednáváno o kompromisech mezi přáními jednotlivců. V některých situacích se jednatelce musí zcela podřítit zájmu rodiny. (Matoušek, 2003)

2.3 Společně strávený čas v rodině

V rodině zastává každý člen určitou funkci a roli. Nejlépe je to patrné při vykonávání běžných rodinných činnostech. Např. při přípravě jídla, při společných hrách či práci, např. při domácím úklidu nebo při práci na zahradě. Činnosti spojující rodinu jsou nedílnou součástí našeho života. Matoušek (2003) popisuje tyto činnosti jako ritualizované. Vykonávají se ustáleným způsobem a účastní se jich všichni členové rodiny. Autor považuje za nejvýznamnější událost „společné jídlo“. V některých rodinách má každý člen určitou roli, někdo jídlo vaří, jiný chystá stůl. Pokud se někdo společného jídla nezúčastní, mohou vznikat konflikty. Příčinou může být např. držení diety nebo nutnost vykonat nějakou naléhavou práci. Při společném jídle lze komunikovat mnohem otevřeněji. Rodina je v dnešní době dost časově omezená. Možností společných chvil je málo. Většinou se kvůli časovému vytížení rodičů, ale i dětí a dospívajících, setkávají všichni členové rodiny hlavně večer a potom o víkendech. V současné době, kdy dochází k rychlým a mnohdy dramatickým změnám ve společnosti, rodinné rituály usnadňují zvládnutí všech nároků, pomáhají formovat rodinnou identitu. Rituály mohou přesahovat z minulosti skrze rodinnou tradici a být pozměňovány současnými potřebami rodiny. (Sobotková, 2007)

2.4 Rodina s dospívajícími dětmi

Rodina si své výlučné postavení udržuje i v době dospívání, ale postupně dochází ke změnám ve vztazích mezi jednotlivými členy rodiny. Odpoutávání z vázanosti na rodinu je jedním z úkolů dospívání. (Vágnerová, 2005) Rodiče se snaží své děti držet v bezpečí a chránit je před nebezpečným světem mimo rodinu. Ale teenageři jsou zvědaví. Chtějí dostat šanci, aby prozkoumali ten vnější svět. Většina rodičů chce, aby jejich děti braly za své jejich představy o

tom, co je dobré a co špatné. Někteří teenageři ale nesouhlasí s představami rodičů, a ztotožní se s kamarády a jejich představami, co je dobré a co ne. (Faber a Mazlish, 2007)

Smyslem pozdní adolescence je poskytnout jedinci čas a možnost, aby porozuměl sám sobě, zvolil si, čeho chce v budoucnosti dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje. (Vágnerová, 2005)

2.5 Období dospívání – adolescence

Termín adolescence je odvozen z latinského *adolesco*, což znamená dospívat, vyvíjet se, také vzrůstat se, sílit, mohutnět. (Říčan, 1990). V českém jazyce se užívají pojmy dospívající či mládež. Současnou dospívající mládež můžeme vidět jako děti, které se snaží dosáhnout co nejrychleji postavení dospělých. Mají snahu zbavit se co nejdříve atributů dětí. Chtějí co nejrychleji získat nezávislost, ale také touží po respektu, lásce a přijetí své rodiny. Adolescence jako přechod dítěte do dospělosti je obdobím velkých komunikačních i vztahových změn v rodině. Kvalita a úroveň komunikace v rodině s adolescentem hrají v tomto období velkou roli.

V tomto období dochází k velkému množství změn, a to na tělesné, psychické i sociální úrovni. Mění se osobnost jedince i jeho sociální role, kterým se musí přizpůsobit a které mají vyšší sociální prestiž. V této fázi vývoje se uklidňují vztahy s rodiči a roste význam vztahů s vrstevníky. Průběh dospívání je velmi závislý na specifických kulturních a společenských podmínkách, tj. na hodnotách, tradicích a normách konkrétní společnosti, konkrétní komunity a na stylu rodinného života. (Macek, 1999)

2.5.1 Vymezení období dospívání

Psychologové, lékaři a jiní odborníci jsou v určení období dospívání nejednotní. Rozdělují období adolescence podle biologických, fyziologických, psychologických či sociálních kritérií. Ve vývojové psychologii se období dospívání člení na věkové fáze.

Vágnerová (2005) rozděluje období dospívání na dvě fáze:

- Ranou adolescenci, kterou označuje jako pubescenci, zahrnuje prvních pět let dospívání. Je časově lokalizována přibližně mezi 11. - 15. rok, s určitou individuální variabilitou.

- Pozdní adolescence, zahrnuje dalších pět let života, trvá přibližně od 15 do 20 let, s určitou individuální variabilitou, zejména v oblasti psychické a sociální. (Vágnerová, 2005)

J. Langmeier a D. Krejčířová (2007) adolescenci časově vymezují jako období trvající od 15 let věku dítěte do 20 až 22 roku, zároveň rozlišují dvě etapy v období dospívání:

- Období pubescence (11 – 15 let)
- Období adolescence (15 – 20 / 22 let)

Macek (2003) chápe adolescenci, jako přechodné stadium ve smyslu změny období nutné závislosti na druhých lidech do stádia relativní nezávislosti na druhých. Počátek je spojován s plnou reprodukční zralostí a v jejím průběhu se ukončuje tělesný růst. Zároveň rozděluje adolescenci na tři období:

- Časná adolescence: 10 – 13 let, v této etapě dominují především pubertální změny. Biologické a fyzické změny nastartují pohlavní dozrávání, které se ve většině případů v tomto období ukončí, ale u některých jedinců probíhá do střední adolescence. Pro toto období je typický zvýšený zájem o vrstevníky opačného pohlaví. V tělesné oblasti dochází ke zrychlenému růstu postavy.
- Střední adolescence: 14 – 16 let. Toto je období ukončení základní školní docházky, nástupu na střední školu nebo učiliště. Jedinec se zaměřuje na hledání osobní identity. Aktivně o sobě přemýšlí, hodnotí se, srovnává se s druhými lidmi. Snaží se odlišovat stylem oblékání, poslechem specifické hudby. Je to období navazování přátelství, hledání nových pravidel a norem ve vztahu k druhým lidem.
- Pozdní adolescence: 17 – 20 let. Toto období je předstupněm k dospělosti. Jedinec si v této době již ujasnil životní cíle a hodnoty. Dochází k ukončení vzdělání nebo přechodu na vysokou školu či do zaměstnání.

2.5.2 Proces socializace v adolescenci

Pro ranou adolescenci je typická změna postavení dospívajícího, kdy ukončuje povinnou školní docházku a volí si budoucí profesi. Dospívající si v této době většinou neuvědomuje, jak důležitá je to pro něj volba. Jaké si zvolí směřování, bude do jisté míry ovlivňovat jeho budoucí sociální postavení. V tomto období dospívající o názorech a rozhodnutích autorit

velmi rád diskutuje, polemizuje. Období pozdní adolescence je již fází přechodu do dospělosti. Jedinec je čím dál víc akceptován jako dospělý, ale zároveň se od něho očekává chování, které by dospělosti odpovídalo. Starší adolescent je zletilý, způsobilý k právním úkonům a tudíž i mnohem svobodnější. Může o sobě rozhodovat, uzavřít manželství, různé smlouvy apod. Starší adolescence je charakteristická i diferenciací a kvalitativní proměnou sociálních rolí a s nimi spojených společenských požadavků. Je to období proměny sociálního očekávání, na jehož počátku není zcela jasné, co dospívající může, musí či nesmí. (Vágnerová, 2005)

Rodina nemá na socializaci svých dětí monopol. Stupně k dospělosti jsou také stupni k emancipaci od rodičovského vlivu, a vlivy odjinud vstoupí do dětského světa velmi záhy. Je tomu tak ve všech kulturách a společnostech; ve společnostech našeho kulturního okruhu jsou to dnes zejména hromadné sdělovací prostředky a vzdělávací instituce, jež spolupůsobí či konkurují při socializaci dítěte. (Možný, 2006)

Základním sociologickým tématem zůstává vztah, vzájemné ovlivnění či vzájemná paralyzace socializačního působení rodiny a institucí širší společnosti. Nabývá na váze s přibývajícím věkem dítěte. Badatelské úsilí se tu soustředilo na dva problémové okruhy. Jedním je problematika charakteristik rodiny, které způsobují, že rodina ztrácí na dítě vliv rychleji a úplněji; druhým je zkoumání povahy ovlivnění socializace dítěte veřejnými institucemi a vrstevnickou skupinou a jejich vzájemné interakce. (Možný, 2006)

V adolescenci se referenční skupinou dítěte stává skupina vrstevnická a rodina ustupuje do pozadí, někdy se stává i překážkou v pokusech dítěte nalézt vlastní totožnost. Pro adolescenci je typické černo-bílé hodnocení světa a kritický postoj k rodičům. (Matoušek, 2003) Období dospívání je obdobím ambivalentním, rodina je pro dospívajícího významná, ale často především tím, že se od ní potřebuje osamostatnit, psychicky uvolnit, hledat sám sebe, formulovat vlastní životní filozofii, hodnotové orientace, postoje, porozumět sobě, dokázat být samostatný, uplatnit se mimo rodinu. I v této době oddělování se od rodiny je význam rodiny velký a nezastupitelný. (Výrost, Slaměník, 2008)

2.5.3 Role dospívajícího

V období dospívání se jedinec adaptuje a přijímá různé sociální role. Rozlišujeme role formální od neformálních. Formální role je založena na výslovně formulovaných pravidlech právních nebo jiných, zatímco neformální role vznikají spontánně. V rámci různých sociálních skupin dospívající získává nové role, jiné se pouze rozvíjejí a mění. Jejich proměna je ovlivněna změnou zevnějšku i chováním dospívajících. Tyto role mohou mít různý osobní význam, mohou potvrzovat sebevědomí, ale mohou být i zatěžující a ohrožující. Novou rolí je:

Role dospívajícího, která je dána biologicky a potvrzena viditelnými sekundárními pohlavními znaky, jež mají i nějakou erotickou hodnotu.

Role člena party, resp. skupiny, s níž se dospívající ztotožňuje a získává tak určitou sociální identitu.

Role blízkého přítele, kamaráda, na něhož se lze spolehnout a který je z hlediska sdílení důvěrných prožitků výlučný.

V období pozdní adolescence získávají dospívající mnohé nové role spojené s vyšší prestiží, než jakou měly dětské role. V tomto období je důležitá

Role před profesní učeň nebo studenta, která směřuje k dosažení sociální pozice.

Role pracujícího, která je předpokladem k dosažení ekonomické a s tím spojené sociální samostatnosti.

Role člena skupiny, s níž se jedinec ztotožňuje. Tato role většinou na konci adolescence ztrácí na významu.

Role blízkého přítele nebo kamaráda, s ním jedinec sdílí zážitky, zkušenosti, může se na něj spolehnout.

Role partnerská, která uspokojuje potřebu blízkého, emočního a sexuálního vztahu. (Vágnerová, 2005)

2.5.4 Vztahy s rodiči

Macek (2003) uvádí, že vztahy k rodičům se utvářejí nepřetržitě od narození. Pokud byly tedy vzájemné vztahy do období dospívání v pořádku, nemusí se nyní žádná výrazná negativní změna vůbec odehrát. Také upozorňuje na to, že právě vazba s rodiči velmi často ovlivňuje podobu vrstevnických vztahů. V období adolescence získávají dospívající mnohé nové role spojené s vyšší prestiží, než jakou měly dětské role. Emancipace z dětské vázanosti na rodinu

je obvykle dokončena, vztahy s rodiči se stabilizují a zklidňují. (Vágnerová, 2005)

Langmeier s Krejčířovou (2006) k tomuto tématu dodávají, že dospívající si i přes svou touhu po emancipaci stále udržují k rodičům pozitivní vztahy, mění jen vnější způsoby svého chování, ale ponechávají si základní hodnoty a morální postoje převzaté ze své rodiny. Rodič je partnerem, vůči němuž se dospívající vymezuje, rodičovská autorita prochází kvalitativní proměnou, dochází k redukci její formálně dané nadřazenosti. (Vágnerová, 2005). „*S laskavým, vstřícným rodičem se dítě ztotožní snadněji, než s rodičem odmítavým, neinteresovaným, trestajícím.*“ (Matoušek, 2003, str. 62)

2.5.5 Vztahy se sourozenci

V průběhu dospívání nabývají na významu vztahy se sourozenci. Je zřejmé, že v konkrétním případě jsou vždy předurčeny celkovou rodinnou konstelací. Nejsou-li sourozenci příliš věkově vzdáleni, jsou pro dospívající důležitými osobami minimálně ze dvou hledisek. Jsou příslušníci stejné generace, mají podobné potřeby, postoje a zájmy, reprezentují stejnou adolescentní kulturu. Vedle toho se však také aktivně podílejí na rodinné socializaci, ovlivňují sourozence přímo i zprostředkovaně přes svůj vliv v různých rodinných konstelacích. (Macek, 2003)

2.5.6 Vztahy s vrstevníky

Dospívání je období, kdy člověk pocítuje velkou touhu patřit mezi vrstevníky, kteří mají podobné problémy a jsou s ním v rovnocenném postavení. Navazování vztahů k vrstevníkům představuje důležitý prvek v emancipaci adolescenta od rodiny.

Důležitá hlediska, která pro dospívajícího představují kontakt s vrstevníky s vrstevnickou skupinou:

- Vrstevnická skupina slouží jako opora v procesu vytváření vlastní identity dospívajícího. Vrstevníci se stávají i neformálními autoritami, které mohou mít za určitých okolností, větší vliv než mají rodiče.
- Vrstevnická skupina slouží jako základ pro porovnávání zkušeností. Dospívající si ve skupině může ověřovat zkušenosti se sebou samým, může srovnávat vlastní chování, postoje a pocity s

chováním a pocity vrstevníků. Soužití s vrstevníky vede adolescenta k uvědomění podobnosti či odlišnosti od ostatních. To je důležité pro pochopení sebe sama.

- V rané adolescenci jsou vytvářeny skupiny složené z jedinců stejného pohlaví. Opačné pohlaví je naopak odmítáno. Takovou skupinu spojují společné zájmy a aktivity, vzájemný obdiv, napodobování či prosté kamarádství (Vágnerová, 2005). Ke konci adolescence se jedinec odpoutává ze závislosti na vrstevnické skupině. Zmizí nekritický obdiv k ostatním členům, spoléhá se více na svůj názor a dokáže projevit nesouhlas i s ostatními vrstevníky.

3 Komunikace v rodině

Rodina je prostředím, kde si lidé k sobě nutně musejí vytvářet vztahy a nutně musejí komunikovat. Všechno, co říkají a dělají, dostává komunikační význam. I absence akce je akcí. Komunikuje se obsahem řeči, způsobem řeči a mimořečovými prostředky (mimiku obličeje, pohyby těla, regulací prostorové vzdálenosti). Každá komunikace definuje vztah mezi tím, kdo „vysílá“, a tím, kdo „přijímá“ sdělení. (Matoušek, 2003)

Komunikace mezi rodičem a dítětem je jednou z nejbohatších a nejkomplexnějších, neboť se odehrává v několika rovinách. Děti mají prokázanou a často obávanou schopnost komunikovat s dospělým ve dvou rovinách. V první rovině s rodiči komunikují jako s dospělými partnery, zároveň však s nimi dovedou paralelně a podvědomě komunikovat jako s dítětem, jímž byli v jejich věku. (Petitcollin, 2009)

3.1 Komunikace v období dospívání

Komunikační styl dospívajících se v období adolescence postupně mění, začíná se přibližovat běžnému standardu. Starší adolescenti už nepotřebují provokovat a snaží se s dospělými spíše domluvit. Proměnu komunikace velmi významně ovlivňuje vykání, které slouží jako symbolické potvrzení změny sociálního postavení dospívajících, kteří již nejsou považováni za děti. Sami adolescenti naopak touží po tom, aby směli dospělým tykat a dokázat tímto způsobem svou rovnocennost. (Vágnerová, 2005)

Dnešní děti mají povinnost uspět. Je to velmi těžké, stresující a znepokojující. Jsou ve škole, kde vládne soutěživý duch, kde převažuje nárůst individualismu, a velmi brzy na vlastní kůži zažívají, co je to přepracovanost. Škola, úkoly a školní výsledky jsou hlavním tématem rodinné konverzace. (Petitcollin, 2009)

Pro období dospívání jsou typické i nekonečné a opakované telefonické rozhovory, resp. posílání SMS zpráv. Jejich smyslem je opět spíše potvrzení existujícího vztahu než potřeba něco aktuálního a konkrétního povědět. Taková komunikace uspokojuje potřebu udržení

symbolického kontaktu, pro niž není významný obsah sdělení, spíš jeho frekvence. Dospělí tuto komunikační aktivitu považují za nesmyslnou a snaží se ji alespoň redukovat. O to více se pak ukřivděný dospívající dovolává opory u vrstevníků. Dospívající mají oblibu i v komunikaci prostřednictvím internetu, kde se mohou projevovat podle svého aktuálního přání. (Vágnerová, 2005) Právě v oblasti počítačových technologií mají často dospívající mnohem lepší znalosti, než jejich rodiče. Rodiče však toto mohou využít ve svůj prospěch. Mladí lidé dají rádi najevo, že alespoň v jedné oblasti vědí více než jejich rodiče. V tomto případě se vyměňují role a z dětí se stávají učitelé svých rodičů. Pokud se mladému člověku dovolí, aby ukázal něco, co velmi ovládá, posílí to jeho sebevědomí. Rodiče mají dobrou příležitost pochválit své děti a ukázat, že ne všemu rozumí. Díky tomu se mladí lidé cítí lépe, když budou žádat rodiče a pomoc a radu. (Carr-Gregg, Shale, 2010)

3.2 Rodinná komunikační pravidla

Každý člen rodiny má určitou povahu a vlastnosti a určitým způsobem ovlivňuje ostatní. Chování každého jednotlivce ovlivňuje celý systém: například dospívající dítě, které chodí za školu nebo trpí anorexií, může u dalších členů rodiny vyvolat silné emoce. (Dainowová, 2000)

Vztahy v rodině jsou definovány pravidly. Pravidla určují, kdo se má ke komu jak chovat. V každodenních situacích se pravidla projevují *komunikačními stereotypy rodiny*, ustálenými sekvencemi chování. Průběh a vyústění stereotypu je možné předpovědět podle jeho začátku. Komunikační stereotypy mají jak rodiny dobře fungující, tak rodiny disharmonické. V prvních je jimi průběh komunikací usnadňován, v druhých jsou problémy pomocí komunikačních stereotypů udržovány ve stavu zdánlivého řešení, aniž se cokoliv ve skutečnosti změní. (Matoušek, 2003)

*Nauč se pozorně poslouchat, co říká druhý,
A ze všech sil usiluj vcítit se v myšlení mluvícího.
Marcus Aurelius*

3.3 Zdravá komunikace v rodině

Vybíral (2005) uvádí zdravou komunikaci jako komunikaci funkční, kvalitní, která spoluvytváří podstatnou měrou prožitek celkové kvality a smysluplnosti našeho života. Dle

autora je důležitá bezprostřednost reakce, kdy komunikující neodkládá odpovědi na pozdější dobu („až k tomu bude vhodná doba“), nýbrž reaguje ihned, nebo s malým časovým odkladem. Dalším znakem zdravé komunikace je kognitivní přizpůsobování, které se nám „děje“ samo, neuvědomujeme si ho. Kognitivní přizpůsobování neznamená názorovou nepevnost, ani snadnou ovlivnitelnost našich přesvědčení, ale přizpůsobení se verbální a neverbální komunikaci.

3.3.1 Pochvala, povzbuzení

Pokud je dítě za něco pochváleno, dá mu to motivaci a vzpruhu do další práce. Děti velmi potřebují pochvalu, je třeba je chválit za všechno kladné, co udělají, co se jim podařilo. Je to nutné jednak k růstu jejich sebevědomí a také k vědomí, že jejich chování bylo nebo je dobré, akceptovatelné, má kladný dopad, podařilo se, udělalo radost rodiči nebo jinému člověku i samotnému dítěti. Pochvala má být upřímná. Pokud není, dítě to pozná a nemá potom z dané pochvaly radost. (Špaňhelová, 2009)

3.3.2 Zájem o druhého

Zajímá-li se rodič o potomka, se kterým právě komunikuje, znamená to, že signalizuje zájem nejen o to, co chce sdělit, ale také o něj ve vztahové rovině. Pokud je tento zájem přehnaný, pak je neadekvátní, matoucí nebo obtěžující. Při rozhovoru je důležitý přiměřený zájem o druhého, mezi rodiči a dětmi zájem prohloubí dobré pocity, podpoří průběh rozhovoru, lidé také mají tendenci říci toho o sobě více. Člověk svůj zájem dává najevo, když pozorně naslouchá, projeví trpělivost. Součástí projevovaného zájmu při komunikaci tváří v tvář je kontakt z očí do očí, pohled má být přátelský, hlas přívětivý. Důležité je neodbíhat od tématu, nedávat najevo únavu, poskytovat zpětnou vazbu. (Vybíral, 2005)

3.3.3 Otevřenost v komunikaci

Je důležité, aby se mezi rodičem a dítětem vybudoval vztah vzájemné důvěry a otevřenosti. Znamená to mluvit s dítětem o čemkoliv, dát mu možnost, aby se mohlo zeptat rodiče na cokoli, co ho zajímá. Ve chvílích vzájemného sdělování je možné otevřít témata, která dospívající zajímají, a o kterých se právě v rodině z různých důvodů nemluví. (Špaňhelová, 2009) Komunikace je umění chápat a být chápán. Je to schopnost říct, co si o určité otázce člověk myslí a co cítí. Znamená to jednat otevřeně, nezakrývat existenci problému a nelámat si hlavu nad tím, zda někdo souhlasí nebo ne. Dále to znamená naslouchat, co druzí říkají, a ze všech sil se snažit jim porozumět. (Dainowová, 2000)

3.3.4 Efektivní naslouchání

Chce-li člověk pochopit, co si někdo myslí a co cítí, je nutné naslouchat s empatií. Je důležité vcítit se do myšlení druhých, vidět svět jejich očima a cítit to, co cítí oni. Jedině určitá míra empatie umožní chápat myšlení druhého člověka, sdílet s ním starost i radost i jiné emoce. (DeVito, 2001) Efektivní naslouchání může být jak nezaufatý, tak kritický. Znamená to neuzavírat se před novými informacemi a tím si vytvořit předpoklad pro lepší porozumění druhému. Předpokládá to naslouchat kriticky a dojít k určitému hodnocení nebo úsudku.

3.3.5 Humor

„Humor je sůl země a kdo je jím dobře prosolen, uchová se dlouho čerstvý“. Karel Čapek

Ve zdravém komunikování v rodině má humor nezastupitelnou úlohu. Humorné momenty, žertování a humorná odlehčení při rozhovoru pomáhají vytvářet uvolněnější atmosféru v rodině. Humor v komunikaci může být dobrým pomocníkem, ale je nutné vyvarovat se neadekvátnímu humoru, tzn. černému humoru, uštěpačných poznámek, ironii, sarkasmu. (Vybíral, 2005)

3.3.6 Kritika v komunikaci

Kritika je informace o způsobu chování dítěte, o jeho jednání. Pokud s něčím rodič nesouhlasí, má to dítěti říct. Má mluvit sám za sebe, ne dítě obviňovat. Pokud dítě nebude slyšet na své chování a své činy kritiku, nebude s ní mít zkušenost do budoucna a bude pak pro něj velmi náročné ji v budoucnu akceptovat. Kritiky by se neměl bát ani rodič ze strany dítěte. Pokud mu chce dítě říct, že byl někdy nespravedlivý, křičel na něj neprávem, je to informace, kterou se nemá rodič bát přijmout. (Špaňhelová, 2009)

3.4 Komunikace v různých náročných situacích

Náročných situací, do kterých se rodič dostane, může být mnoho. Mohou to být problémy v práci, spojené s finančními problémy, nemoc některého člena rodiny, neshody nebo i rozchody rodičů. Obecná pravidla v těchto, i jiných situacích, jsou především seznámit dospívajícího s danou situací, a ponechat mu prostor, aby se mohl zeptat na vše, co ho bude zajímat. Při neshodách mezi rodiči, je důležité, aby bylo jasně řečeno, že se toto netýká dětí, že je to záležitost pouze mezi rodiči.

Další náročná situace, do které se rodina může dostat, je komunikace pod vlivem stresu. Komunikace může být nejen zdrojem stresu, ale je zároveň stresem výrazně ovlivňována. Ať už to jsou stresy fyzické (hlad, málo prostoru, horko), psychické (komplex z tloušťky), volní a jiné intrapsychické (touha předčít ostatní, „nestíhám“ v daném čase), sociální a kontextové (hrozba sankcí, ztráty zaměstnání, civilizační stres). (Vybíral, 2005) V takových případech dochází k chaotičnosti. Člověk rychleji usuzuje pod vlivem emocí. Zrychlené a věcné tempo komunikování vydrží stresovanému člověku často jen na začátku komunikační výměny. Ve chvíli, kdy partner začne klást odpor, stresovanému jedinci se právě čas vymyká z rukou, neboť (i pod vlivem stresu) nedokáže pohotově zareagovat a pokračovat věcně, čas mu zabere například to, že se rozčílí. (Vybíral, 2005)

3.5 Nesprávná komunikace

Nesprávná komunikace v rodině může mít mnoho příčin. Van Peltová (2002) uvádí za hlavní příčiny nesprávné komunikace neznalost zásad efektivní komunikace, obavu sdílet niterné pocity a myšlenky. Je snazší myšlenky a emoce potlačit, než se je naučit správně a srozumitelně vyjádřit. A v neposlední řadě opakovaný neúspěch v úsilí o trvalý dialog. Při nesprávné komunikaci může docházet k manipulaci, což je jednání, kdy jedna osoba s druhou nejedná jako se sobě rovným partnerem. Může si vynucovat respekt křikem a pláčem. Často nebere ohled na jeho potřeby, přání a zájmy.

*Vhodně mluvit není tak těžké jako vhodně mlčet.
La Rochefoucauld*

3.6 Překážky dobré komunikace mezi rodiči a dítětem

Vyjádřit svoje potřeby a přání neznamená sobecky převálcovat ostatní. Znamená to přiznat si stejná práva, jaká mají ostatní lidé v okolí – ne větší, ne menší. Ve vztahu k dospívajícím dětem to znamená jednat s nimi jako se sobě rovnými – a to je právě to, co nejvíce chtějí. (Dainowová, 2000)

Dítě za jeden a týž projev, například za hubatost, je možné zkritizovat, když se zdá být drzé. Nebo naopak pochválit, protože se nebojí a má odvahu říct pravdu. Rozdíl mezi „negativistickou“ formulací, kdy se zdůrazňují záporné stránky chování a komunikací pozitivní, kdy se upřednostňují pozitivní aspekty chování je zcela jasný. „*Zdůrazňování negativního může mít vliv na naplňování toho, co je dítěti předhazováno nebo prorokováno. Častá negativní hodnocení mají vliv na snížení sebedůvěry či sebejistoty. Naproti tomu opakování pozitivního může vést k fixaci povzbuzení a sebedůvěry.*“ (Vybíral, 2005, str. 231)

Důležitým aspektem harmonické komunikace mezi dětmi a rodiči je schopnost a ochota vyjednávat. Každý se snaží uspokojit svoje potřeby a je nevyhnutelné, že čas od času dojde ke konfliktu, když se potřeby jednoho člověka střetnou s potřebami druhého. (Dainowová, 2000)

II Praktická část

4 Cíl šetření a stanovení výzkumných předpokladů

Cíl šetření

Cílem praktické části méj bakalářské práce bylo zjistit, jak probíhá komunikace s rodiči v rodinách adolescentů. Dalším cílem je zjistit, jak dospívající hodnotí a jak jsou spokojeni s komunikací v rodině.

Stanovení výzkumných předpokladů

- P1 Dívky se budou raději svěřovat a hovořit o důležitých věcech s matkou než s otcem.
- P2 Chlapci se budou nejraději svěřovat kamarádovi.
- P3 Otcové budou více kritizovat než matky.
- P4 Matky budou více chválit.
- P5 Chlapci a dívky budou stejně hodnotit vyjadřování respektu otce a matky, nebudou tam výrazné rozdíly.
- P6 Způsob, jak probíhá komunikace v rodině s dospívajícím ve věku střední a pozdní adolescence, se výrazně lišit nebude.
- P7 Témata rozhovorů mezi dospívajícími a rodiči se nebudou lišit v závislosti na pohlaví.
- P8 V případech, že adolescenti žijí s oběma rodiči, budou vztahy s nimi charakterizovat více jako normální a kamarádské.

5 Charakteristika výzkumného vzorku

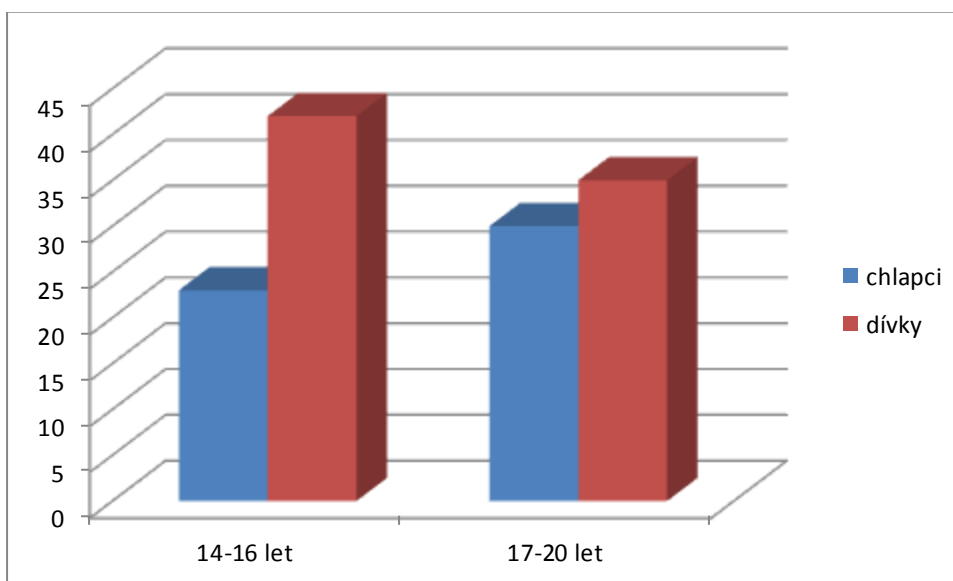
Výzkumný vzorek tvořili žáci, učni a studenti základních, učňovských a středních škol v okrese Český Krumlov a České Budějovice. Dotazníky byly distribuovány prostřednictvím svých známých a kamarádů. Dohromady bylo rozdáno 150 ks dotazníků. Vrátilo se mi 133 dotazníků. Tři kusy jsem musela z výzkumu vyřadit, z důvodu chybného a neúplného vyplnění.

Celkový počet respondentů

Tabulka č. 1

věk	14-16 let		17-20 let		celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
chlapci	23	35	30	46	53	41
dívky	42	65	35	54	77	59
celkový počet	65	100	65	100	130	100

Graf č. 1

Výzkumu se celkem zúčastnilo 130 respondentů, z toho 53 chlapců (41%) a 77 dívek (59%). Z celkového počtu 130 dospívajících bylo 65 chlapců a dívek ve věku střední adolescence, tj. ve věku 14-16 let a 65 chlapců a dívek ve věku pozdní adolescence, tj. ve věku 17-20 let. Výzkumu se tedy zúčastnilo 23 chlapců (35%) a 42 dívek (65%) ve věku 14-16 let a 30 chlapců (46%) a 35 dívek (54%) ve věku 17-20 let.

6 Metody a techniky sběru dat

Jako předvýzkum jsem zvolila metodu anketního rozhovoru. Provedla jsem tři rozhovory s adolescenty, z toho dva rozhovory s dívkami ve věku 15 a 18 let a jeden rozhovor s chlapcem ve věku 15 let. Účelem těchto rozhovorů bylo zjistit, jakým směrem bych se měla ubírat při sestavování cíleně vytvořeného dotazníku, který jsem si určila jako hlavní výzkumnou metodu.

K vlastnímu šetření a ověření výzkumných předpokladů jsem použila techniku dotazníku. Technika dotazníku byla užita z důvodu potřeby většího počtu respondentů. Touto metodou se dá získat velké množství dat v relativně krátkém časovém úseku. Jedná se o nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce. Celé znění dotazníku je uvedené v příloze této bakalářské práce. Dotazník tvoří úvod, dále identifikační a vlastní výzkumné otázky. Celkem respondenti odpovídali na 18 otázek. Užila jsem otázky otevřené, polootevřené a uzavřené. Pro zpracování a znázornění výsledků v podobě tabulek a grafů jsem použila matematicko-statistickou metodu.

7 Výsledky dotazníkového šetření

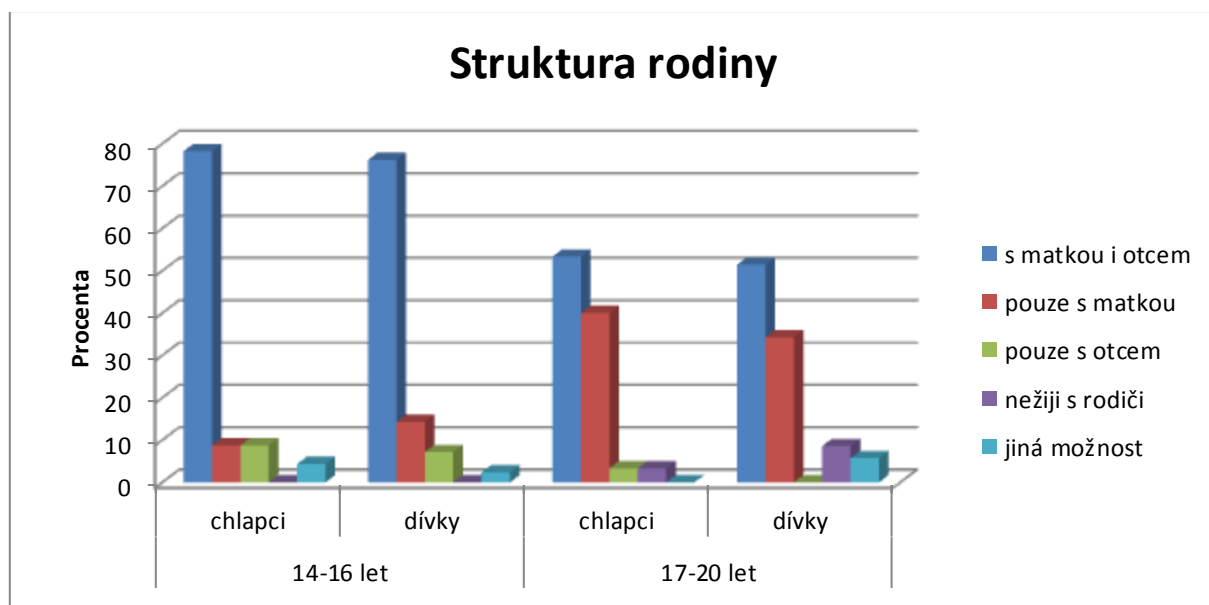
Výsledky vycházející z dotazníků byly vyhodnocovány graficky a slovně. Pro větší přehlednost je výsledek u každé otázky zpracován do tabulky s uvedením počtu odpovědí a přepočteného procentuálního zastoupení dané odpovědi. Výsledky vyjádřené v % jsou znázorněny pomocí grafů.

Otázka č. 2: S kým žiješ ve společné domácnosti?

Tabulka č. 2

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
s matkou i otcem	18	78	32	76	16	53	18	51
pouze s matkou	2	9	6	14	12	40	12	34
pouze s otcem	2	9	3	7	1	3	0	0
nežiji s rodiči	0	0	0	0	1	3	3	9
jiná možnost	1	4	1	2	0	0	2	6
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 2

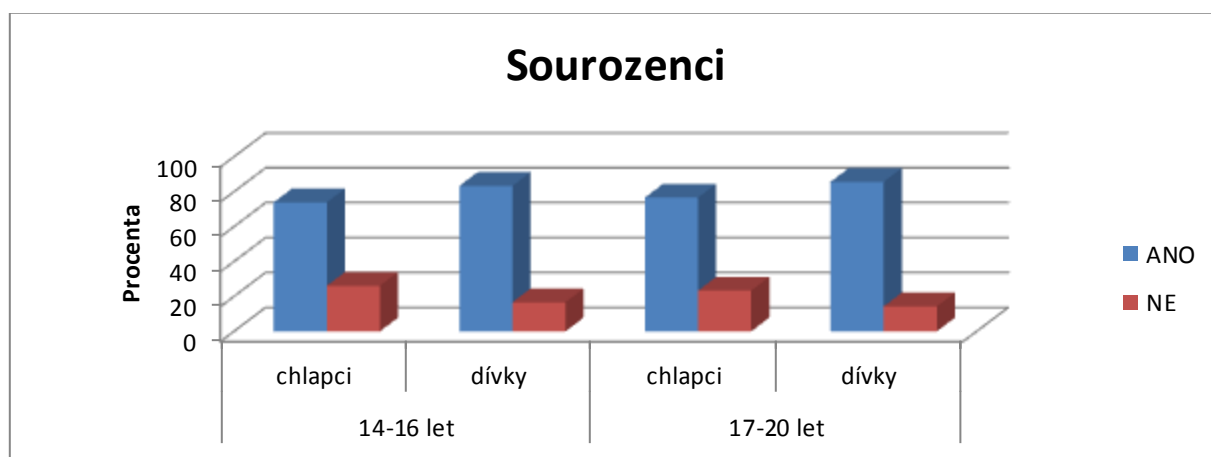
Z uvedených odpovědí vyplývá, že většina dotazovaných ve věku 14-16 let, tj. 78% chlapců a 76% dívek, žije společně s oběma rodiči. Výzkum poukázal na skutečnost, že v pozdní adolescenci výrazně vzrůstá spolužití dospívajících pouze s matkou. Zatímco ve střední adolescenci žije pouze s matkou jen 9% chlapců a 14% dívek, v pozdní adolescenci je to již 40% chlapců a 34% dívek. Někteří respondenti doplnili svoji odpověď slovně. Patnáctiletý chlapec uvedl, že žije u prarodičů. Stejně stará dívka uvedla, že žije střídavě u obou rodičů, ale více je u matky. Dvě osmnáctileté dívky uvedly, že žijí u přítele. Jedna dívka je z dětského domova, jedna žije u tety a strýce a jedna u příbuzných.

Otázka č. 3: Máš sourozence?

Tabulka č. 3

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ano	17	74	35	83	23	77	30	86
ne	6	26	7	17	7	23	5	14
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 3

Na otázku, jestli mají dotazovaní sourozence, pouze 25 chlapců a dívek z celkového počtu 130 respondentů odpovědělo, že nemá. Z uvedených odpovědí tedy vyplývá, že většina dotazovaných má sourozence.

V souvislosti s touto otázkou jsem na konci veškerého zpracování dat do tabulek, provedla vyřídění těch dotazníků, ve kterých dotazovaní uvedli, že o důležitých věcech hovoří se sourozencem a také těch dotazníků, kde bylo uvedeno, že se dotazovaní svěřují sourozenci.

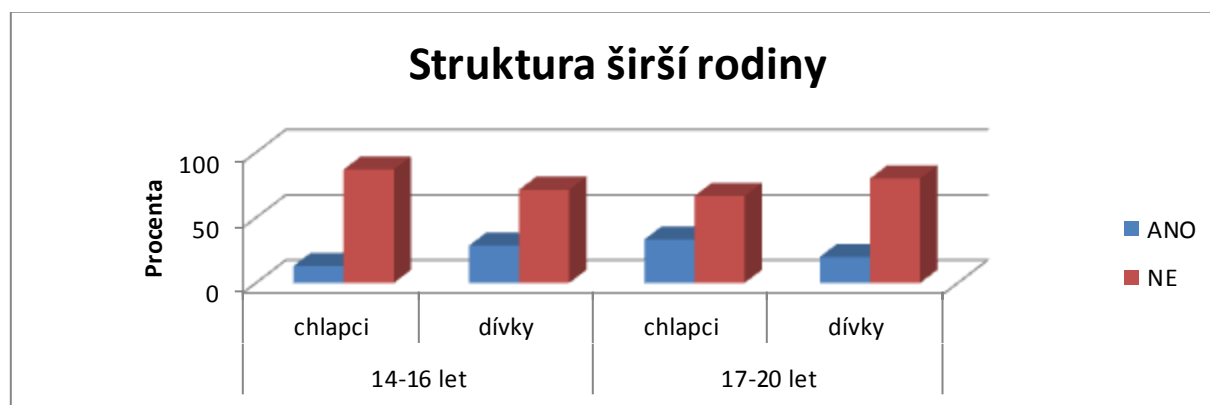
Vyhodnocení je uvedeno u otázky č. 8 a u otázky č. 9.

Otázka č. 4: Žije s Vámi ještě někdo v domácnosti?

Tabulka č. 4

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
ANO	3	13	12	29	10	33	7	20
NE	20	87	30	71	20	67	28	80
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 4

Z odpovědí na otázku na ostatní členy rodiny vyplývá, že většina dotázaných žije v rodině buď s oběma, nebo alespoň s jedním rodičem a sourozenci. Jen 32 respondentů z celkového počtu 130 uvedlo, že s nimi žije ještě někdo další v rodině. Odpovědi respondentů na další členy rodiny jsou uvedeny v tabulce č. 5.

Tabulka č. 5

věk	14-16 let		17-20 let	
pohlaví	chlapci	dívky	chlapci	dívky
odpovědi	počet	počet	počet	počet
přítel matky	1	3	3	2
přítelkyně otce	2	1	1	0
prarodiče	0	3	4	2
strýc	0	0	1	0
přítel, přítelkyně	0	1	1	2
přítelkyně bratra	0	0	0	1
přítel sestry	0	1	0	0
nevlastní otec	0	2	0	0
nevlastní matka	0	1	0	0
celkový počet	3	12	10	7

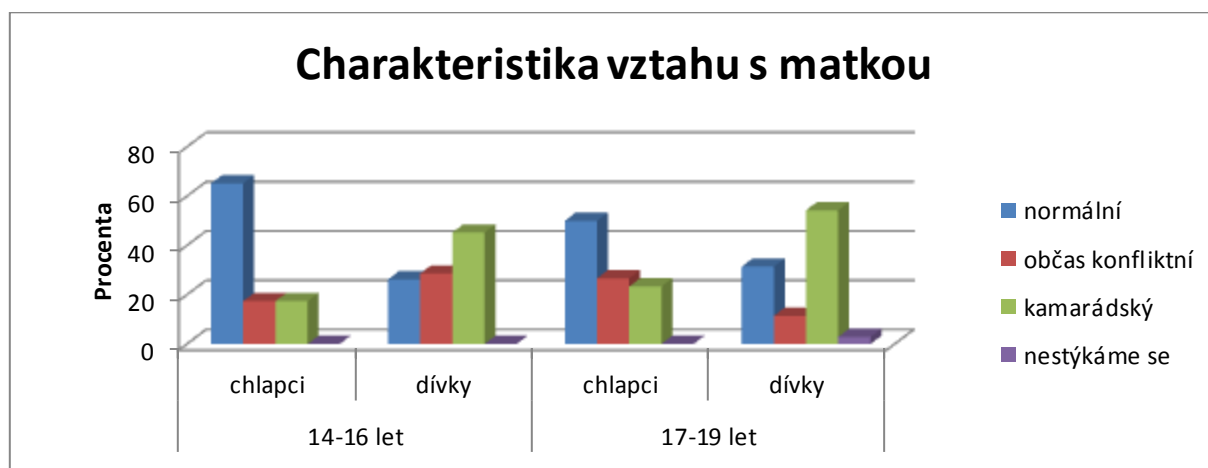
Otázka č. 5: Charakterizuj prosím Tvůj vztah s rodiči?

s matkou:

Tabulka č. 6

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
normální	15	65	11	26	15	50	11	31
občas konfliktní	4	17	12	29	8	27	4	11
kamarádský	4	17	19	45	7	23	19	54
nestýkáme se	0	0	0	0	0	0	1	3
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 5

Z odpovědí respondentů vyplývá, že dívky více než chlapci charakterizují vztah s matkou jako kamarádský, takto odpovědělo 45% dívek ve věku 14-16 let a 54% dívek ve věku 17-20 let. Chlapci hodnotí vztah s matkou jako kamarádský v 17% (14-16let) a v 23% (17-20let).

Jako „normální“ charakterizují vztah s matkou chlapci v 65% (14-16 let) a v 50% (17-20 let). Zajímavé je zjištění, že „občas konfliktní“ vztah s matkou hodnotí spíše dívky ve věku 14-16 let, než dívky starší. Chlapci ve věku 17-20 let hodnotí častěji vztah s matkou jako občas konfliktní, než chlapci mladší.

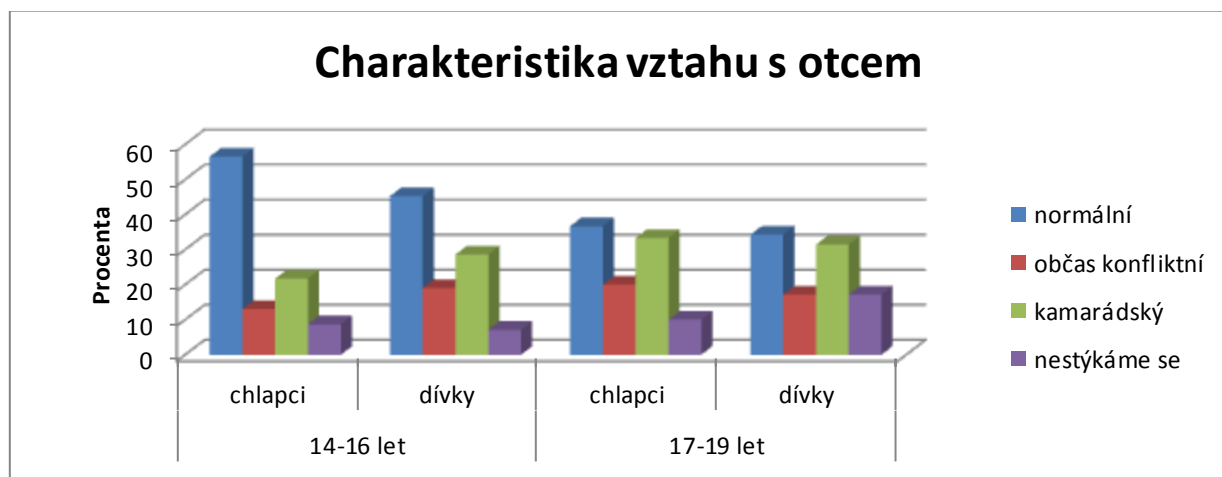
Pouze jedna dívka z celého vzorku respondentů uvedla, že se nestýká s matkou.

s otcem:

Tabulka č. 7

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
normální	13	57	19	45	11	37	12	34
občas konfliktní	3	13	8	19	6	20	6	17
kamarádský	5	22	12	29	10	33	11	31
nestýkáme se	2	9	3	7	3	10	6	17
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 6

Porovnáním odpovědí na předcházející otázku, kdy dospívající hodnotili vztah s matkou, vyplývá, že u charakteristiky vztahu s otcem přibýlo odpovědí, že se adolescenti nestýkají s otcem. To koresponduje s odpověďmi na otázku č. 2 (S kým žiješ ve společné domácnosti?), kdy v pozdní adolescenci vzrostlo spolužití dospívajících pouze s matkou.

Dospívající ve věku 14-16 let určili jako „normální“ vztah s otcem v 57% (chlapci), v 45% (dívky). Jako „kamarádský“ 22% (chlapci), 29% (dívky). V pozdní adolescenci byla charakteristika „normální“ a „kamarádský“ vyrovnaná.

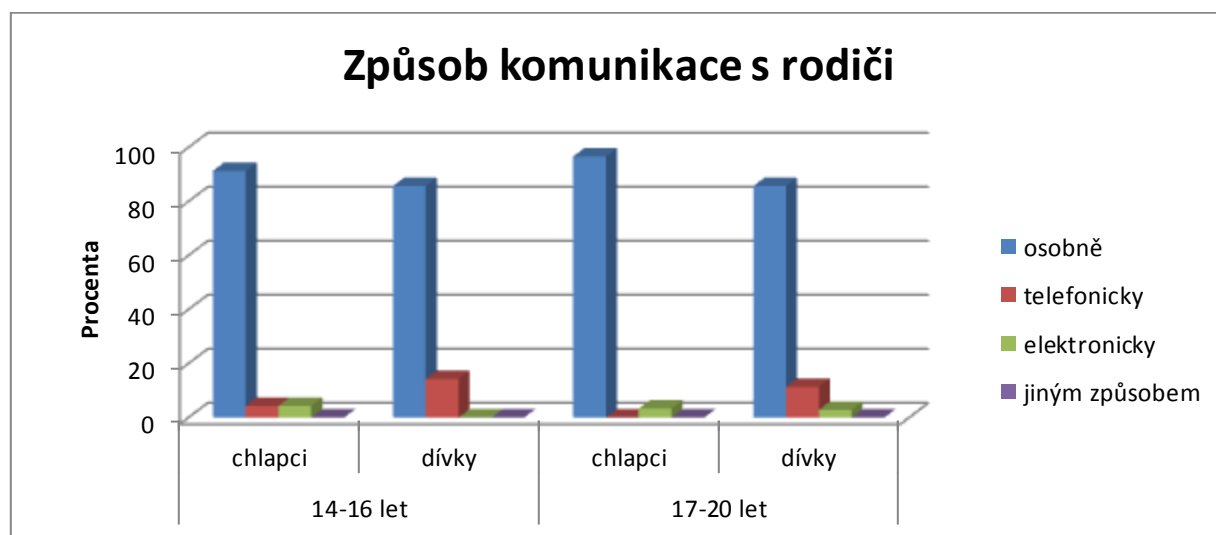
Charakteristika vztahu s otcem „občas konfliktní“ je v obou věkových skupinách také vyrovnaná.

Otázka č. 6: Jak nejraději mluvíš s rodiči?

Tabulka č. 8

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
osobně	21	91	36	86	29	97	30	86
telefonicky	1	4	6	14	0	0	4	11
elektronicky	1	4	0	0	1	3	1	3
jiným způsobem	0	0	0	0	0	0	0	0
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 7

Na tuto otázku odpovědělo ze 130 dotázaných pouze 14 dospívajících jinak, než „osobně“. Přes velkou oblibu dospívajících v elektronické komunikaci, jsou tyto odpovědi důkazem toho, že s rodiči nejraději mluví „tváří v tvář“.

Dívka (18 let) uvedla, že nejraději s rodiči mluví telefonicky a dodala, že občas raději „*nijak*“. Jiná osmnáctiletá dívka uvedla, že nejraději mluví s rodiči osobně a poté dopsala: „*jak kdy...*“.

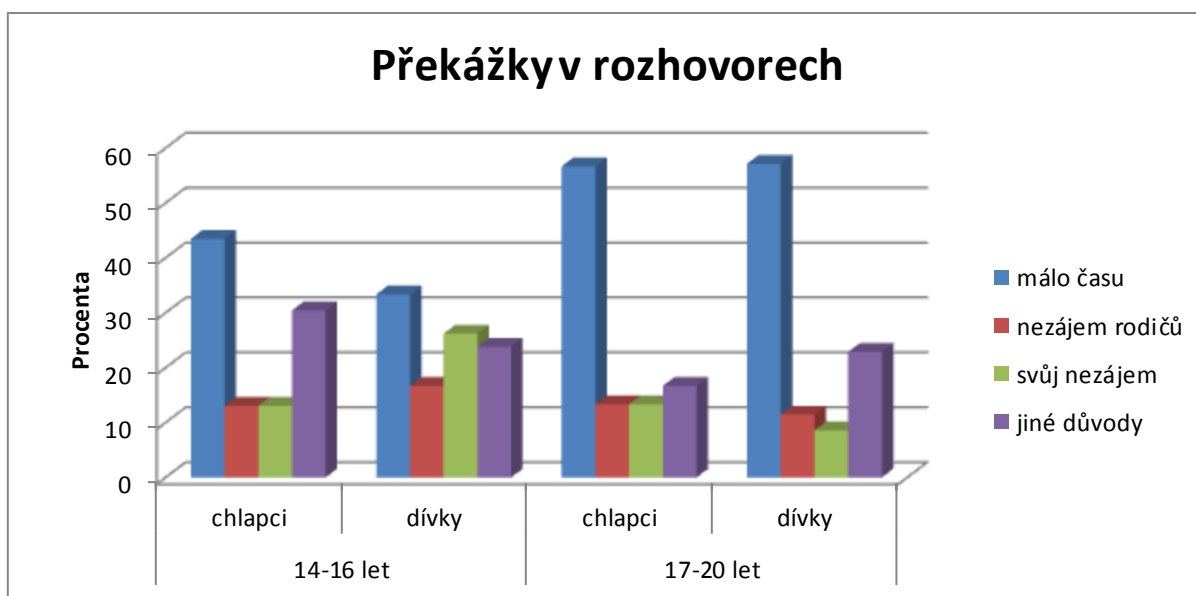
Chlapec (19 let) uvedl, že nejraději mluví s rodiči osobně a poté dopsal: „*chci mít klid*“.

7. Co považuješ při rozhovorech s rodiči za překážku?

Tabulka č. 9

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
málo času	10	43	14	33	17	57	20	57
nezájem rodičů	3	13	7	17	4	13	4	11
svůj nezájem	3	13	11	26	4	13	3	9
jiné důvody	7	30	10	24	5	17	8	23
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 8

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že „málo času“ považuje za překážku v rozhovorech s rodiči většina z dotázaných. 30 respondentů ze všech dotázaných uvedlo jako překážku v rozhovorech „jiné důvody“. Odpovědi 19 respondentů z této skupiny se dají shrnout do odpovědi typu: „nemáme v komunikaci žádné překážky“. Ostatní respondenti za jiné důvody uvádějí: Dva patnáctiletí chlapci za překážku v rozhovorech s rodiči považují „stydlivost“. Chlapec (19 let) doplnil: „předpojatost, emoce, oboustranně silná osobnost“. Dívky měly větší potřebu doplnit své odpovědi: Patnáctileté uvedly: „některé věci neberou, tak jako já“, „neshodnutí se s nimi na stejné věci“, „rozdílné názory“. Dívky (19 let) doplnily: „občasné rozdílné názory“, „hádání kvůli hloupostem“, „občas přílišná starostlivost a všechno dopodrobna řešit“, „nepochopení“, „rozdílné názory“.

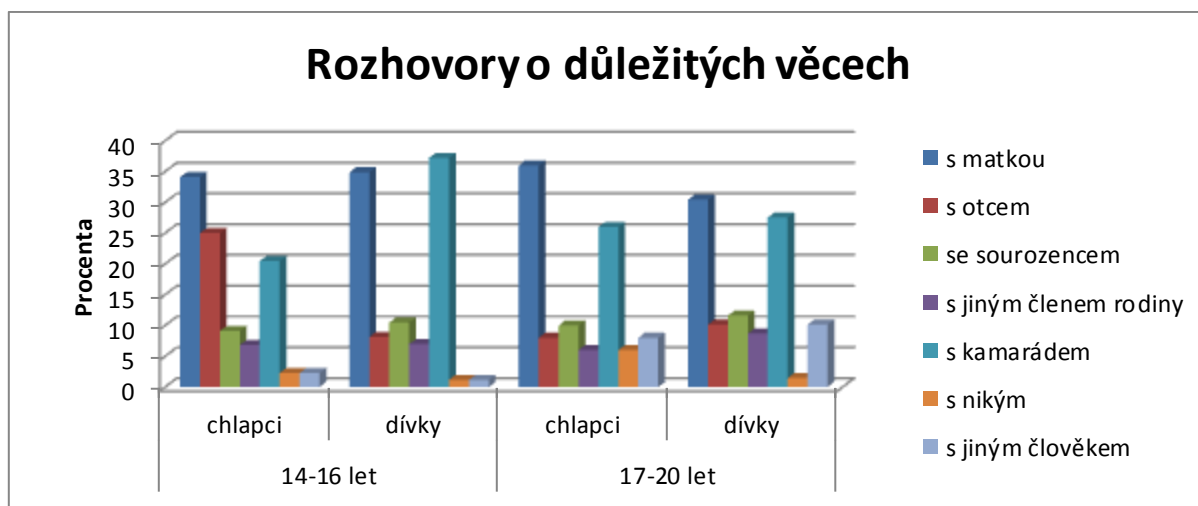
Otázka č. 8: S kým nejraději hovoříš o důležitých věcech?

(u této otázky měli respondenti možnost uvést více možností)

Tabulka č. 10

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
s matkou	15	34	30	35	18	36	21	30
s otcem	11	25	7	8	4	8	7	10
se sourozencem	4	9	9	10	5	10	8	12
s jiným členem rodiny	3	7	6	7	3	6	6	9
s kamarádem	9	20	32	37	13	26	19	28
s nikým	1	2	1	1	3	6	1	1
s jiným člověkem	1	2	1	1	4	8	7	10
celkový počet	44	100	86	100	50	100	69	100

Graf č. 9

Vyhodnocením odpovědí této otázky bylo zjištěno, že dospívající nejčastěji probírají důležité věci **s matkou** a také **s kamarádem**, nebo dívky s kamarádkou. Rozdíl byl pouze u chlapců ve věku 14-16 let, kdy 34% dotázaných nejraději probírá důležité věci s matkou, 25% s otcem a 20% s kamarádem. Jeden patnáctiletý chlapec uvedl babičku, jako člověka, se kterým hovoří o důležitých věcech. Dívka (15 let) doplnila: „*přítel, můžu si s ním říct cokoliv*“, „*s nevlastní matkou*“. Dívka (19 let) uvedla, že nejraději mluví se sebou. Jiná devatenáctiletá dívka uvedla, že se nejraději svěruje psychologovi nebo psychiatrovi, z důvodu, že ji nezná a ona si nemusí dělat starost s tím, že ji budou soudit. Pět dívek ve věku pozdní adolescence uvedlo, že nejraději hovoří o důležitých věcech se svým přítelem. Čtyři chlapci uvedli také přítelkyni, jako osobu, se kterou nejraději probírají důležité věci.

Sourozence jako člověka, se kterým hovoří o důležitých věcech, uvedlo 26 dotazovaných z celkového počtu 130 respondentů. Z těchto 26 respondentů žije s matkou a otcem 21 dotazovaných a sourozenec byl staršího věku v 23 případech. Výsledky tedy ukazují na fakt, že pokud dospívající hovoří o důležitých věcech se sourozencem, jedná se spíše o staršího sourozence, kdy respondent většinou žije společně s oběma rodiči.

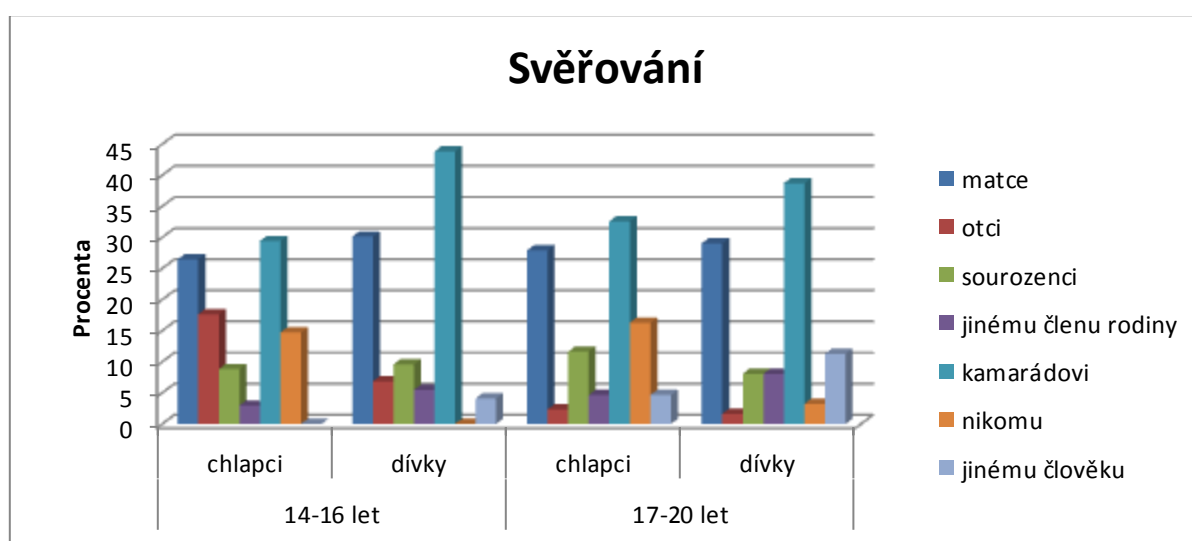
Otázka č. 9: Komu se nejraději svěřuješ?

(u této otázky měli respondenti možnost uvést více možností)

Tabulka č. 11

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
matce	9	26	22	30	12	28	18	29
otci	6	18	5	7	1	2	1	2
sourozenci	3	9	7	10	5	12	5	8
jinému členu rodiny	1	3	4	5	2	5	5	8
kamarádovi	10	29	32	44	14	33	24	39
nikomu	5	15	0	0	7	16	2	3
jinému člověku	0	0	3	4	2	5	7	11
celkový počet	34	100	73	100	43	100	62	100

Graf č. 10

Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že dospívající se nejraději svěřují **své matce** a **svým kamarádům**. Dívky (16 let) uvedly, že se nejraději svěřují příteli: „*příteli, vím, že mě vždy vyslechne*“, „*příteli, ví o mě vše*“ a „*příteli, nikomu jinému*“. Dva osmnáctiletí chlapci uvedli svou přítelkyni, jako osobu, které se nejraději svěřují, což představuje 5% dotazovaných chlapců v tomto věku. Dívek, ve věku 17-20 let, které se nejraději svěřují svému příteli, bylo sedm, což je 11% ze zkoumaného vzorku.

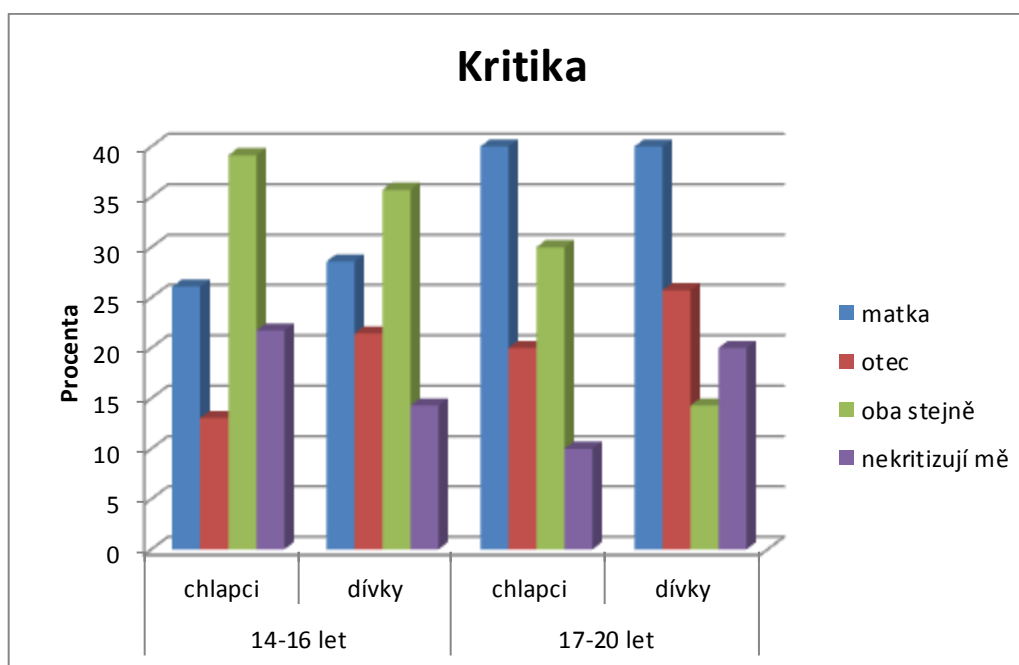
Z celkového počtu 130 dotazovaných, 20 chlapců a dívek uvedlo, že se svěřuje sourozenci. V 16 případech to byli dospívající, kteří žijí společně s matkou i otcem. Jenom tři dotazovaní se svěřují mladšímu sourozenci. Výsledky tedy ukazují na fakt, že pokud se dospívající svěřuje sourozenci, jedná se spíše o staršího sourozence. V těchto případech dospívající ve většině případů žije společně s oběma rodiči.

Otázka č. 10: Pokud Tě rodiče kritizují, kritizuje více?

Tabulka č. 12

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
matka	6	26	12	29	12	40	14	40
otec	3	13	9	21	6	20	9	26
oba stejně	9	39	15	36	9	30	5	14
nekritizují mě	5	22	6	14	3	10	7	20
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 11

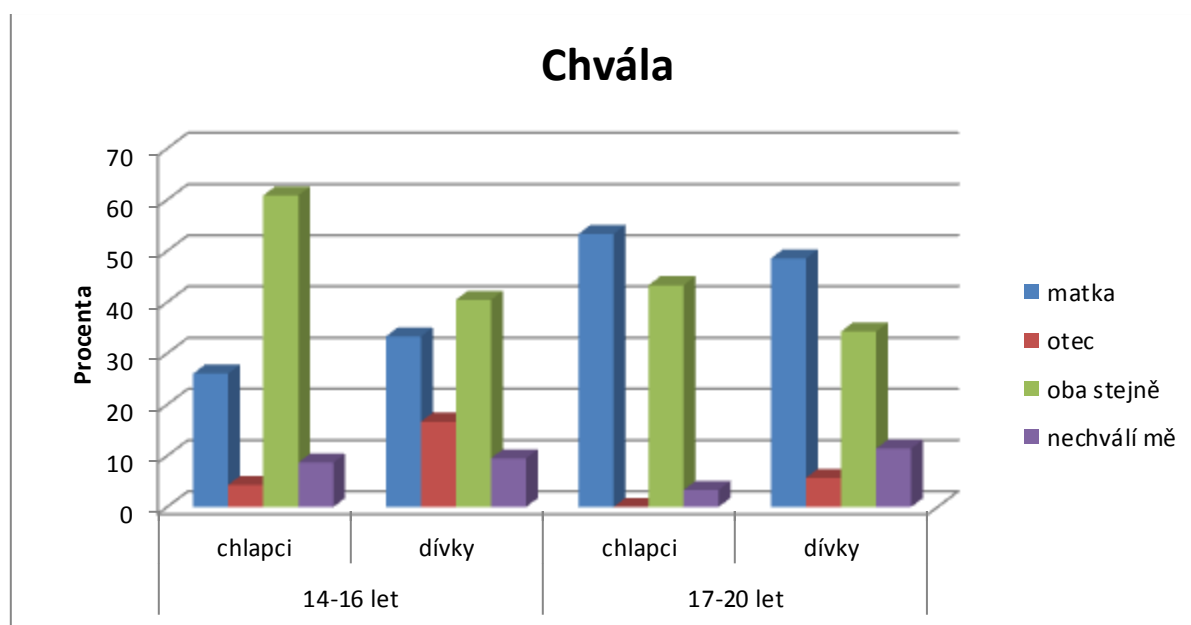
Výsledky ukazují, že 39% chlapců a 36% dívek ve věku 14-16 let vnímají kritiku ze strany obou rodičů stejně. Další výsledky ukazují na to, že kritiku matky vnímá 26% dotazovaných chlapců a 29% dívek v tomto věku. Kritiku otce vnímá pouze 13% chlapců a 21% dívek ve věku 14-16 let. Chlapci a dívky ve věku 17-20 let vnímají spíše také kritiku ze strany matky (obě pohlaví 40%), než otce (chlapci 20%, dívky 26%).

Otázka č. 11: Pokud Tě rodiče chválí, chválí více?

Tabulka č. 13

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
matka	6	26	14	33	16	53	17	49
otec	1	4	7	17	0	0	2	6
oba stejně	14	61	17	40	13	43	12	34
nechválímě	2	9	4	10	1	3	4	11
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 12

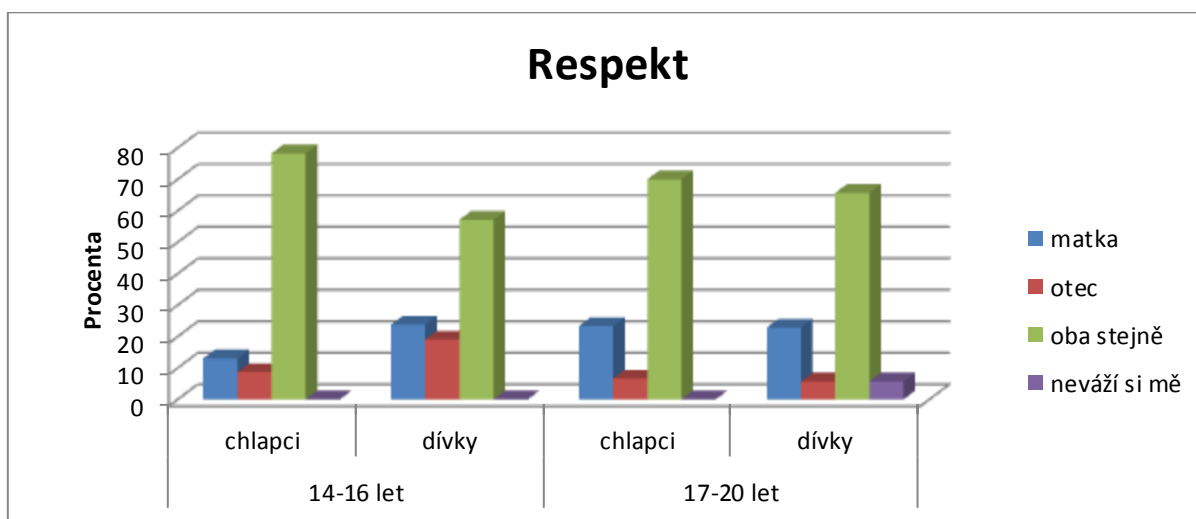
Chlapci a dívky ve střední adolescenci se přiklánějí k názoru, že je chválí oba rodiče stejně v 61% (chlapci) a 40% (dívky). V pozdní adolescenci dospívající více vnímají chválu matky, chlapci 53%, dívky 49%. Zajímavé je zjištění, že pouze jeden dotazovaný chlapec označil otce jako člověka, který ho více chválí. Potěšující je zjištění, že pouze malé množství respondentů uvedlo, že je rodiče nechválí. Takto odpovědělo pouze 11 respondentů z celkového počtu 130 dotazovaných.

Otázka č. 12: Kdo Tě podle Tvého názoru více uznává, kdo si Tě více váží?

Tabulka č. 14

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
matka	3	13	10	24	7	23	8	23
otec	2	9	8	19	2	7	2	6
oba stejně	18	78	24	57	21	70	23	66
neváží si mě	0	0	0	0	0	0	2	6
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Graf č. 13

Výsledky na tuto otázku poukazují na fakt, že dospívající nejvíce vnímají respekt ze strany rodičů shodně, jak ze strany matky, tak ze strany otce. Takto odpovědělo 78% chlapců a 57% dívek ve věku 14-16let a 70% chlapců a 66% dívek ve věku 17-20 let.

Další odpovědi poukazují na to, že více dotazovaných adolescentů vnímá respekt spíše od matky, než od otce.

Pouze dvě dívky ze 130 respondentů uvedlo, že si jich rodiče neváží.

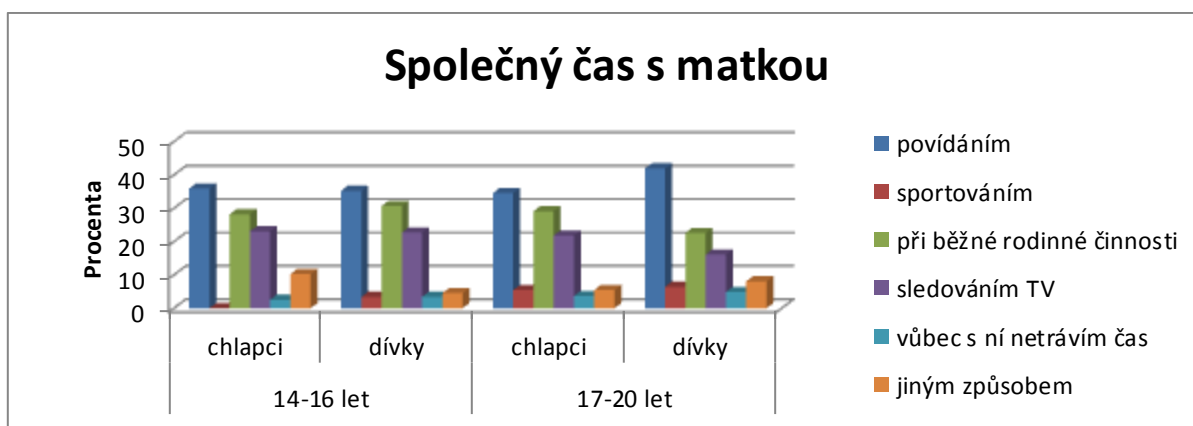
Otázka č. 13: S matkou nejčastěji trávíš čas.

(u této otázky měli respondenti možnost uvést více možností)

Tabulka č. 15

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
povídáním	14	36	31	35	19	35	26	42
sportováním	0	0	3	3	3	5	4	6
při běžné rodinné činnosti	11	28	27	31	16	29	14	23
sledováním TV	9	23	20	23	12	22	10	16
vůbec s ní netrávím čas	1	3	3	3	2	4	3	5
jiným způsobem	4	10	4	5	3	5	5	8
celkový počet	39	100	88	100	55	100	62	100

Graf č. 14

Odpovědi na tuto otázku byly velice podobné, jak u chlapců, tak u dívek. Také byly shodné u obou věkových skupin. Respondenti nejčastěji tráví čas s matkou povídáním, při běžné rodinné činnosti a sledováním TV. Jen malé procento dotazovaných netráví s matkou žádné volné chvíle. U této otázky měli dotazovaní možnost doplnit jiný způsob trávení času s matkou.

I v těchto odpovědích je jasný pozitivní přístup v činnostech: Chlapci (15-16 let) uvedli: „dovolené, výlety“, „na procházkách“, „pomoc v kuchyni“, „telefonicky, chat“. Dívky (14-15 let): „nakupování“, „u PC“, „když jí pomáhám s prací“, „trávíme spolu hodně času, třeba i procházkami“. Dívky (19 let): „nakupováním a přitom povídáním“, když mi potřebuje říct, co pejskové dneska (ten den) vyváděli, případně nakupováním“, „dovolené“, „nakupováním“. Pouze jedna osmnáctiletá dívka uvedla „hádáním se“ a dva chlapci ve stejném věku dopsali „řveme na sebe přes dveře“, „s mým rozptylem aktivit a matčinou nepřítomností doma se moc nepotkáváme, mjíme se doma“.

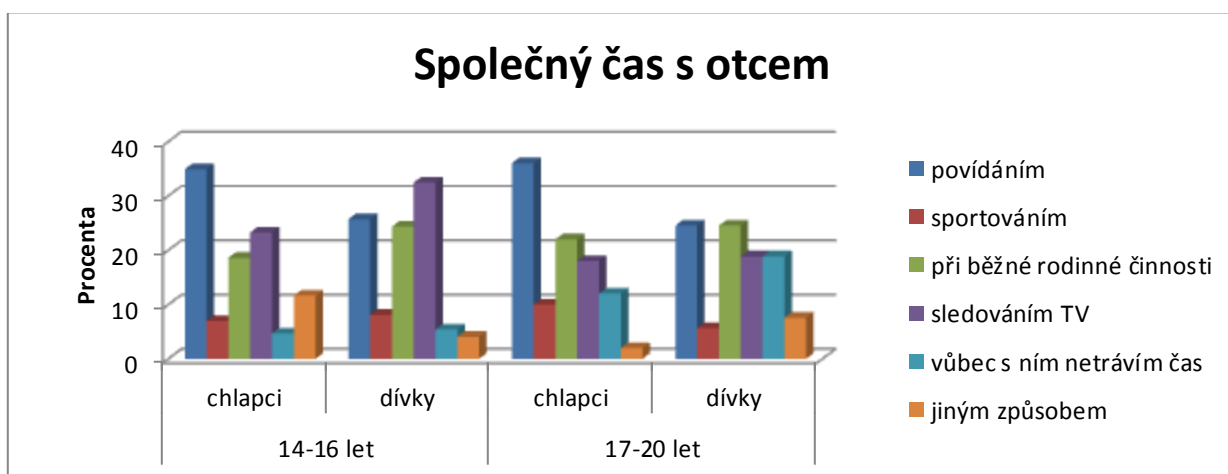
Otázka č. 14: S otcem nejčastěji trávíš čas.

(u této otázky měli respondenti možnost uvést více možností)

Tabulka č. 16

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
povídáním	15	35	19	26	18	36	13	25
sportováním	3	7	6	8	5	10	3	6
při běžné rodinné činnosti	8	19	18	24	11	22	13	25
sledováním TV	10	23	24	32	9	18	10	19
vůbec s ním netrávím čas	2	5	4	5	6	12	10	19
jiným způsobem	5	12	3	4	1	2	4	8
celkový počet	43	100	74	100	50	100	53	100

Graf č. 15

V odpovědích na společně strávený čas s otcem již nebylo tolik shody. Chlapci v obou věkových skupinách nejvíce odpověděli „povídáním“ a to 35% a 36%. Dívky ve věku 14-16 let nejvíce tráví s otcem čas u televize 32% a povídáním 26%. Dívky ve věku 17-20 let označili čas s otcem při běžné rodinné činnosti a povídáním v 25%. V pozdní adolescenci je patrné, že dívky i chlapci netráví s otcem tolik času, tuto položku označilo 12% chlapců a 19% dívek. I u této otázky dospívající doplnili zajímavé odpovědi: Chlapci (16 let): „dovolené“, „výlety“, „v práci“, „pomáháním s prací“. Dívky (15 let): „když něco stavíme“, „když spolu někam jedem“, „trávím s ním málo času, hodně pracuje“. Chlapec (18 let): „v práci jak je to na nic“. Dívky (17-19 let): „na diskotéce“, „dovolené“, „při práci okolo domu“, „při práci na PC“.

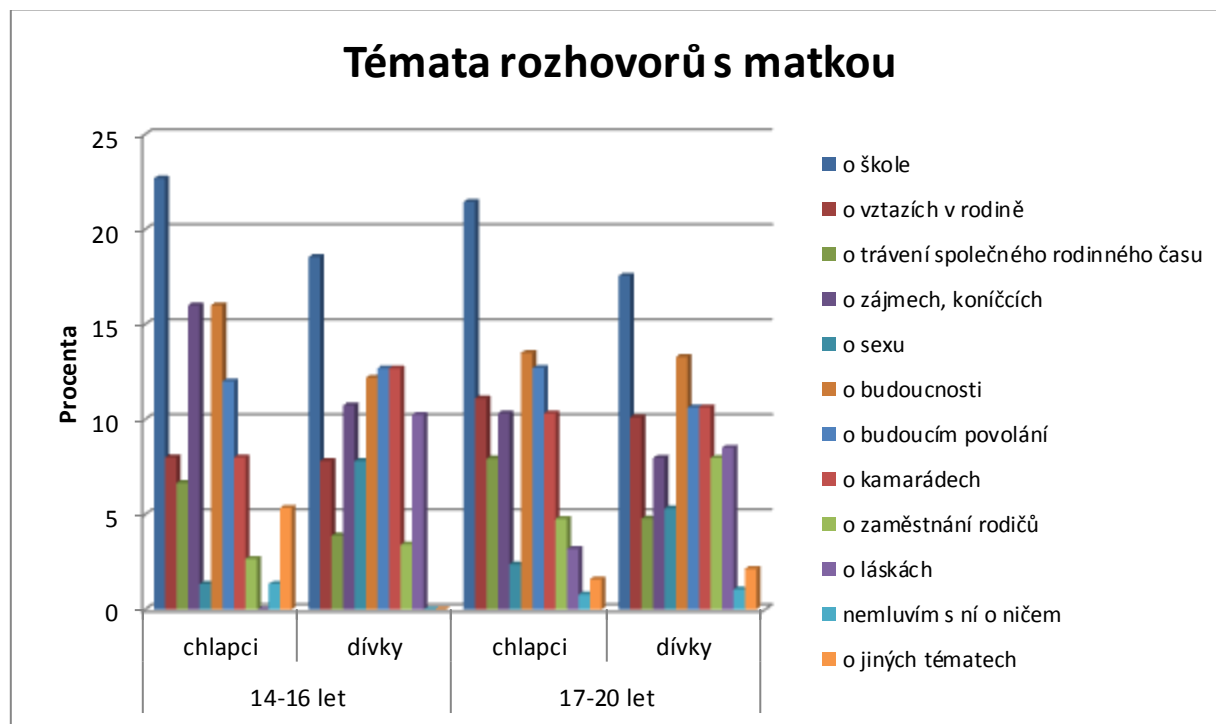
Otázka č. 15: O čem nejvíce mluvíš s matkou?

(u této otázky měli respondenti možnost uvést více možností)

Tabulka č. 17

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
o škole	17	23	38	19	27	21	33	18
o vztazích v rodině	6	8	16	8	14	11	19	10
o trávení spol. rod. času	5	7	8	4	10	8	9	5
o zájmech, koníčcích	12	16	22	11	13	10	15	8
o sexu	1	1	16	8	3	2	10	5
o budoucnosti	12	16	25	12	17	13	25	13
o budoucím povolání	9	12	26	13	16	13	20	11
o kamarádech	6	8	26	13	13	10	20	11
o zaměstnání rodičů	2	3	7	3	6	5	15	8
o láskách	0	0	21	10	4	3	16	9
nemluví s ní o ničem	1	1	0	0	1	1	2	1
o jiných tématech	4	5	0	0	2	2	4	2
celkový počet	75	100	205	100	126	100	188	100

Graf č. 16

Všichni dotazovaní určili v rozhovorech s matkou **školu** jako téma č. 1, následuje téma **budoucnost** nebo **budoucí povolání**. Chlapci (14-16 let) si také hodně povídají s matkou o zájmech a koníčcích (16%). Naproti tomu o láskách a o sexu si nepovídají takřka vůbec. Dívky v tomto věku ještě probírají s matkou kamarády (13%) a lásky (10%). Také dívky ve věku 17-20 let si povídají s matkou, kromě již zmíněných témat škola, budoucnost, budoucí povolání, o láskách. I v této otázce respondenti měli možnost dopsat své názory:

Chlapci (15 let): „normální věci“, „chování“, „o všem, probíráme hodně věcí dohromady“, „o všem“. Chlapci (18 let): „o čemkoli co se naskytne“, „všeobecné problémy“.

Dívky (19 let): „často se mne ptá na názor ohledně jejího vzhledu“, „jen co bude k večeři, a jak se máme“, „vaření“, „problémy mezi mnou a přítelem apod.“.

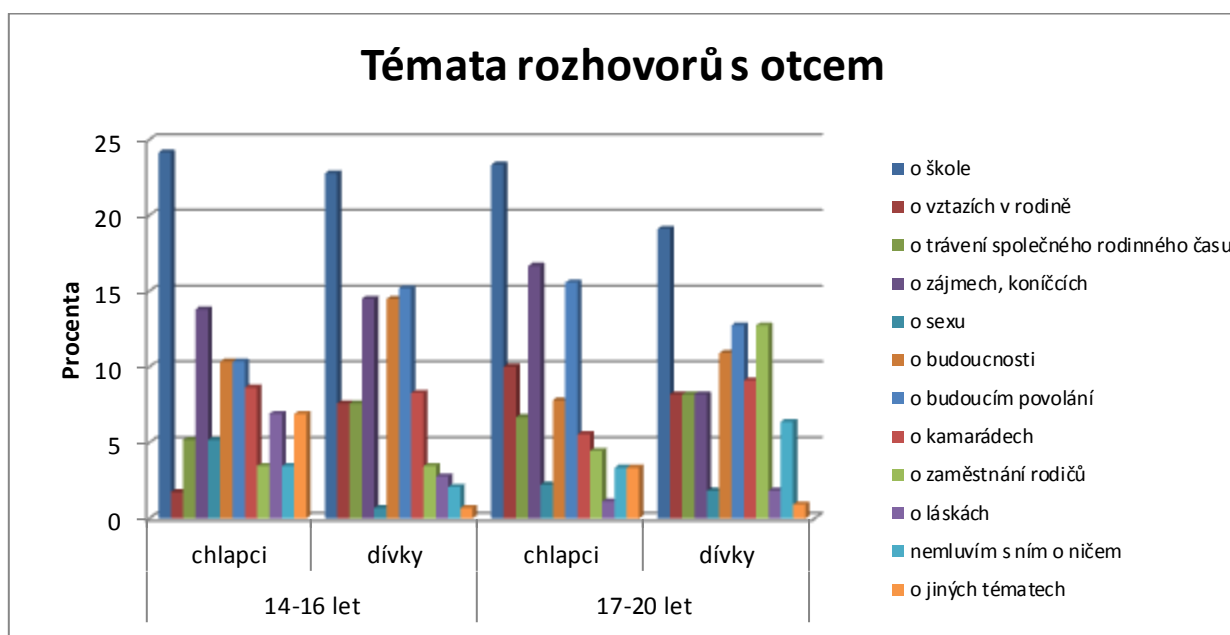
Otázka č. 16: O čem nejvíce mluvíš s otcem?

(u této otázky měli respondenti možnost uvést více možností)

Tabulka č. 18

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
o škole	14	24	33	23	21	23	21	19
o vztazích v rodině	1	2	11	8	9	10	9	8
o trávení spol. rod. času	3	5	11	8	6	7	9	8
o zájmech, koníčcích	8	14	21	14	15	17	9	8
o sexu	3	5	1	1	2	2	2	2
o budoucnosti	6	10	21	14	7	8	12	11
o budoucím povolání	6	10	22	15	14	16	14	13
o kamarádech	5	9	12	8	5	6	10	9
o zaměstnání rodičů	2	3	5	3	4	4	14	13
o láskách	4	7	4	3	1	1	2	2
nemluvím s ním o ničem	2	3	3	2	3	3	7	6
o jiných tématech	4	7	1	1	3	3	1	1
celkový počet	58	100	145	100	90	100	110	100

Graf č. 17

Z výsledků odpovědí na tuto otázku vyplývá, že i s otcem všichni nejvíce mluví o škole. Chlapci v obou věkových skupinách dále probírají s otcem zájmy, koníčky. Další časté probírané téma je budoucnost a budoucí povolání. Dívky v pozdní adolescenci také hovoří s otci o zaměstnání rodičů. Chlapci i dívky v obou věkových skupinách nejméně mluví s otci o láskách a o sexu.

Dále jsou uvedeny dopsané výroky dospívajících: Chlapci (14-16 let): „*běžné normální věci*“, „*o sportu*“, „*normální věci*“, „*PC*“. Dívka (16 let): „*uklid' si pokoj*“. Chlapci (19 -20 let): „*o alimentech – často bezúspěšně*“, „*o čemkoliv*“, „*o sportu*“. Dívka (18 let): „*kdo dojde se psem*“.

Otázka č. 17: O čem s rodiči vůbec nemluvíte, co je u vás v rodině „zakázané“ či nevhodné téma?

Tabulka č. 19

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
SPOKOJENOST	12	52	31	74	16	53	23	66
NEVÍM	2	9	3	7	5	17	1	3
SEX a VZTAHY	3	13	5	12	7	23	6	17
VULGARITA	3	13	1	2	1	3	1	3
OSTATNÍ	3	13	2	5	1	3	4	11
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Tato otázka byla otevřená, zde měli respondenti možnost dopsat svou úvahu, svůj názor. Odpovědi jsem rozdělila do několika kategorií. Tak jak je patrné z tabulky č. 19, většina odpovědí je shrnuta do kategorie „**SPOKOJENOST**“, zde byly odpovědi typu: „*mluvíme o všem*“, „*v rodině žádné nevhodné téma nemáme*“, „*jsem spokojen se současným stavem*“, „*takové téma nemám*“, „*nevím o žádném zakázaném tématu*“, „*Nic o čem bychom nemohli nebo nedokázali mluvit není*“, „*nic není u nás nevhodné téma*“, „*nic, vše je dovoleno*“, „*U mě není nic zakázaného!!!*“, „*Žádné zakázané téma nemáme, jsme normální rodina!*“, „*myslím, že bych jim řekla všechno*“. Dívky (14-16 let) ale také uvedly: „*s matkou můžu mluvit úplně o všem, s otcem vůbec nemluví*“, „*S mamkou mluvím o všem. Nemám se za co stydět. S tátou se moc nestýkám, když tak probíráme běžné věci (počasí, náladu, zdraví...) nic zásadního*“, „*s matkou můžu mluvit úplně o všem, s otcem vůbec nemluví*“.

V kategorii, kterou jsem označila pojmem „**NEVÍM**“ se objevovaly odpovědi: „*ani nevím*“, „*nevím*“, „*nic*“.

Další často zmiňovaná kategorie je téma „**SEX a VZTAHY**“. V této kategorii byly uvedeny tyto odpovědi: „*Nevhodné téma asi sex. Ještě jsem to s rodiči neřešila, ale přijde mi to nevhodné*“, „*občas sex → matky tvrdohlavá neústupnost v některých otázkách - prudérnost*“, „*U nás v rodině není nic, co by bylo „zakázané“ či nevhodné téma ke konverzaci. Sex s rodiči ale neřeším, není mi to příjemné*“, „*ne zakázané, ale nechci o tom mluvit a není mi to příjemné – o sexu*“, „*sex – asi jako všude, není to zakázané, ale prostě se o tom nemluví*“, „*Sex. Nedá se s nima o tom mluvit. Pořád jen říkají, že je na to času dost. Asi mají pravdu, ale už je jiná doba.*“, „*o sexuálním životě*“, „*o průpravě v duchu „sexuální výchovy“*“, „*o intimním životě rodičů*“, „*nechci mluvit s otcem o sexu*“, „*nerada mluvím o svých láskách (až do*

podrobností)“, „*nevhodné téma, které se vyskytuje při návštěvě otce jsou rodinné vztahy*“, „*rozvod*“, „*s oběma rodiči najednou neprobírám jejich vztah*“, „*proč se rodiče hádají*“, „*o kamarádech, klucích*“. Nebo pouze respondenti napsali stručně „*sex*“, „*nemluvíme o sexu*“, „*málo o sexu*“.

Další téma jsem označila „**VULGARITA**“. Respondenti uváděli: : „*My nemluvíme příliš hrubě*“, „*U nás jsou všechna témata plně otevřená. Jediné co nesmíme je - mluvit sprostě.*“, „*vulgarita, pornografie*“, „*sprostá slovíčka, málo kdy, ponižování druhých*“.

Ostatní odpovědi jsem pro různorodost již nezařazovala do kategorií. Některé odpovědi jsou natolik zajímavé, že je zde uvádím:

Chlapci (14-16 let): „*tvrdé drogy*“, „*o zemření rodičů*“, „*PC hrách, které se mě líbí a rodičům ne*“. Dívka (14 let): „*o tom že bratr hulí marihuanu*“. Devatenáctiletý chlapec dopsal: „*koupě auta pro mě*“. Dívky (17-20 let): „*filozofické diskuze náboženství – je to těžký, když otec nepřijímá modernější názory a výklady*“, „*zakázané či nevhodné asi nic, ale nedokážeme se bavit v klidu*“, „*o psychických problémech – úzkostných stavech...., o penězích (dostávám kapesné), o mých a bratrovo plánech mimo školu*“, „*př. dredy → u otce je tabu vše*“.

Vyhodnocení této otázky bylo zjištěno, že 52% chlapců a 74% dívek ve věku 14-16 let a 53% chlapců a 66% dívek ve věku 17-20 let si myslí, že u nich v rodině nejsou žádná tabuizovaná témata a jsou spokojeni se stávajícím stavem.

Otázka č. 18: O čem bys chtěl doma s rodiči nejvíce mluvit?

Tabulka č. 20

věk	14-16 let				17-20 let			
pohlaví	chlapci		dívky		chlapci		dívky	
odpovědi	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
SPOKOJENOST	14	61	27	64	20	67	22	63
BUDOUCNOST	2	9	4	10	3	10	2	6
O SOBĚ	3	13	4	10	2	7	3	9
O NIČEM, NEVÍM	3	13	5	12	2	7	2	6
OSTATNÍ	1	4	2	5	3	10	6	17
celkový počet	23	100	42	100	30	100	35	100

Tato otázka byla také otevřená, zde měli respondenti možnost dopsat svou úvahu, svůj názor. Odpovědi jsem opět rozdělila do několika kategorií. Tak jak je uvedené v tabulce č. 20, většina odpovědí je shrnuta do kategorie „**SPOKOJENOST**“, zde byly odpovědi typu: „*mluvíme snad o všem, takže je to v pořádku nechci mluvit o ničem jiném, protože vlastně už není o čem*“, „*Není nic co bych chtěla rodičům sdělit. To co potřebuju říct, řeknu, co není podstatné neřeším s rodiči.*“, „*s matkou můžu mluvit o všem sem spokojená tak jak to je*“, „*jsem spokojen se současnou situací*“, „*vyhovuje mi to, tak jak to je*“, „*mluvíme o všem*“, „*jsem spokojena se současným stavem*“, „*to je jedno co mě napadne, co nevím tak jdu a zeptám se oni mi vždy poradí*“, „*můžu mluvit o všem kromě sprostých slov*“, „*jak jsem zaškrtl mi vyhovuje, s rodiči mohu mluvit o čem chci, když potřebuji, zeptám se*“, „*mluvím s matkou o všem*“, „*nic mě nenapadá, pokud s nimi chci mluvit tak mohu kdykoli*“, „*mluvíme o všem. Nemám potřebu více o něčem mluvit.*“, „*Myslím, že míra i rozsah témat vzájemné komunikace jsou naprosto v pořádku*“, „*Komunikace s rodiči mi vyhovuje, tak jak je. Nic bych neměnila.*“, „*když potřebuji, mluvím s nimi o všem, o čem chci.*“, „*když mám nějaký problém, očekávám vstřícnost a pomoc*“.

Další kategorii jsem označila pojmem „**BUDOUCNOST**“. Respondenti v této kategorii dopisovali nejčastěji heslovitě: „*budoucnost, povolání*“, „*O budoucnosti, vyvarování budoucích chyb*“, „*o budoucnosti*“, „*O budoucnosti o problémech*“, „*o dětství a dospívání rodičů a plánech do budoucna*“.

Sdělení typu: „*o svém dětství*“, „*o svých koníčcích*“, „*o něčem co by mě nenudilo*“, „*O mém životě*“, „*o tom, co mě trápí*“, „*o tom jak se mám, co mě baví*“, „*o svých problémech*“, jsem označila jako kategorii „**O SOBĚ**“.

Také se často vyskytovaly tyto názory: „o ničem je mi to jedno“, „o ničem zvláštním“, „o ničem“, „o spoustě věcí, ale i o ničem“. Tyto názory jsem zařadila do skupiny nazvané **„O NIČEM, NEVÍM“**.

Ostatní sdělení jsem již do žádné kategorie nezařazovala a jsou uvedena zde:

Chlapci (15-16 let) : „o bojových sportech, nebo o věcech normálních, o životních zkušenostech“.

Dívky (14-16 let): „o vztazích“, „zatím o ničem já s nima moc nemluvim a mám málo času. A oni mají svoje soukromí“.

Chlapci (19-20 let): „o penězích“, „v rámci volného času se nic nového nenaskýtá“, „o penězích“.

Dívky (18-20let): „O dětském domově. Proč tam sem a tak. Ne že bych jim to chtěla vyčítat to vůbec ale zajímalo by mě to. A o životě rodičů v době kdy oni byli mladí.“. Další dívky uvedly: „o jejich dětství o problémech“, „to je jedno hlavně v klidu“, „chtěla bych se s nima promluvit a dostat to ze sebe“, „Vždy o tom, co je aktuální, potřebné, důležité“, „O tom, co je zakázané (ovšem, že o tom, co rodiče nechtějí slyšet, protože pak můžou předstírat, že to neexistuje).“

V této otázce měli dotazovaní možnost vyslovit svůj názor. Je potěšitelné, že více jak 60% dotazovaných v obou věkových skupinách se vyslovilo, že jsou spokojeni s komunikací v rodině, tak jak právě probíhá.

8 Verifikace předpokladů

Z výsledků výše uvedeného průzkumu, který byl realizován na skupině adolescentů, můžeme vyvodit závěry vztahující se k potvrzení nebo vyvrácení stanovených předpokladů:

P1 Dívky se budou raději svěřovat a hovořit o důležitých věcech s matkou než s otcem.

K tomuto předpokladu se vztahují otázky č. 8, 9.

Dle odpovědí získaných u otázky č. 8 lze konstatovat, že dívky opravdu hovoří o důležitých věcech s matkou (střední adolescence 35% dívek, pozdní adolescence 30% dívek). S otci hovoří o důležitých věcech pouze 8% dívek ve střední adolescenci a 10% dívek v pozdní adolescenci.

Dle odpovědí získaných u otázky č. 9 lze konstatovat, že dívky ve věku 14-16 let se svěřují své matce v 30%, dívky ve věku 17-20 let v 29%, otci pouze 7% (14-16 let) a 2% (17-20 let).

Předpoklad č. 1 **byl potvrzen.**

P2 Chlapci se budou nejraději svěřovat kamarádovi.

K tomuto předpokladu se vztahuje otázka č. 9.

Dle odpovědí získaných u otázky č. 9 lze konstatovat, že chlapci v obou věkových skupinách se nejraději svěřují kamarádovi a to: 29% chlapců ve věku 14-16 let a 33% chlapců ve věku 17-20 let. Matce se svěřuje 26% chlapců ve střední adolescenci a 28% chlapců v pozdní adolescenci, otci pouze 18% ve věku 14-16 let a 2% ve věku 17-20 let.

Předpoklad č. 2 **byl potvrzen.**

P3 Otcové budou více kritizovat než matky.

K tomuto předpokladu se vztahuje otázka č. 10

Dle odpovědí získaných u otázky č. 10 lze konstatovat, že dospívající ve věku 14-16 let vnímají nejčastěji kritiku ze strany matky i otce stejně (39% dívky, 36% chlapci), poté častěji vnímají kritiku matky (26% dívky, 29% chlapci). Otce označilo jako člověka, který více kritizuje pouze 13% dívek a 21% chlapců v tomto věku. Chlapci a dívky ve věku 17-20 let označili shodně v 40% matku jako více kritizující, otce pouze v 20% (chlapci) a 26% (dívky).

Předpoklad č. 3 **nebyl potvrzen.**

P4 Matky budou více chválit.

K tomuto předpokladu se vztahuje otázka č. 11.

Dle odpovědí získaných u otázky č. 11 lze konstatovat, že chlapci ve věku 14-16 let vnímají v 61% chválu od rodičů stejně, spíše matka chválí 26% chlapců v tomto věku, otec pouze 4%. Dívky v tomto věku chválu vnímají obdobně, oba rodiče chválí stejně 40% dívek, 33% spíše matka, 17% otec.

I ve věkové skupině 17-20 let se respondenti ve velké míře přiklání k názoru, že je oba rodiče chválí stejně (chlapci 43%, dívky 34%). Přesto jsou výsledky ve prospěch matky přesvědčivější: spíše matka chválí chlapce v 53%, dívky v 49%. V této věkové skupině dokonce žádný chlapec neoznačil otce, jako člověka, který chválí více.

Předpoklad č. 4 **byl potvrzen.**

P5 Chlapci a dívky budou stejně hodnotit vyjadřování respektu otce a matky, nebudou tam výrazné rozdíly

K tomuto předpokladu se vztahuje otázka č. 12

Dle odpovědí získaných u otázky č. 12 lze konstatovat, že ve věkové skupině adolescentů 14-16 let vnímají respekt stejně od obou rodičů 78% chlapců a 57% dívek, v pozdní adolescenci je tento poměr 70% chlapci, 66% dívky.

Předpoklad č. 5 **byl potvrzen.**

P6 Způsob, jak probíhá komunikace v rodině s dospívajícím ve věku střední a pozdní adolescence, se výrazně lišit nebude.

K tomuto předpokladu se vztahuje otázka č. 6.

Dle odpovědí získaných u otázky č. 6 lze konstatovat, že většina dotázaných nejraději hovoří s rodiči osobně. Ve střední adolescenci chlapci 91% a dívky 86%. V pozdní adolescenci 97% chlapci a 86% dívky.

Předpoklad č. 6 **byl potvrzen.**

P7 Témata rozhovorů mezi dospívajícími a rodiči se nebudou lišit v závislosti na pohlaví.

K tomuto předpokladu se vztahují otázky č. 15, 16.

Dle odpovědí získaných u otázky č. 15 lze konstatovat, všichni dotazovaní určili v rozhovorech s matkou školu jako téma č. 1, následuje téma budoucnost nebo budoucí povolání. Důležité téma v rozhovorech s matkou jsou i koníčky a zájmy dospívajícího. Dívky ve věku 14-16 let ještě probírají s matkou kamarády a lásky (13% a 10%). Také dívky ve věku 17-20 let si povídají s matkou, kromě již zmíněných témat škola, budoucnost, budoucí povolání, o láskách.

Dle odpovědí získaných u otázky č. 16 lze konstatovat, že z výsledků odpovědí na tuto otázku vyplývá, že i s otcem všichni nejvíce mluví o škole. Chlapci v obou věkových skupinách dále probírají s otcem zájmy, koníčky. Další časté probírané téma je budoucnost a budoucí povolání. Nejméně probíraná témata dospívajících s otcem jsou o sexu a o láskách.

Z uvedeného vyplývá, že škola, budoucnost, budoucí povolání a zájmy a koníčky jsou opravdu stěžejní témata v rozhovorech s rodiči. Rozdíl je pouze v tom, že dívky ve střední adolescenci probírají s matkami navíc kamarády a lásky.

Předpoklad č. 7 byl **potvrzen**.

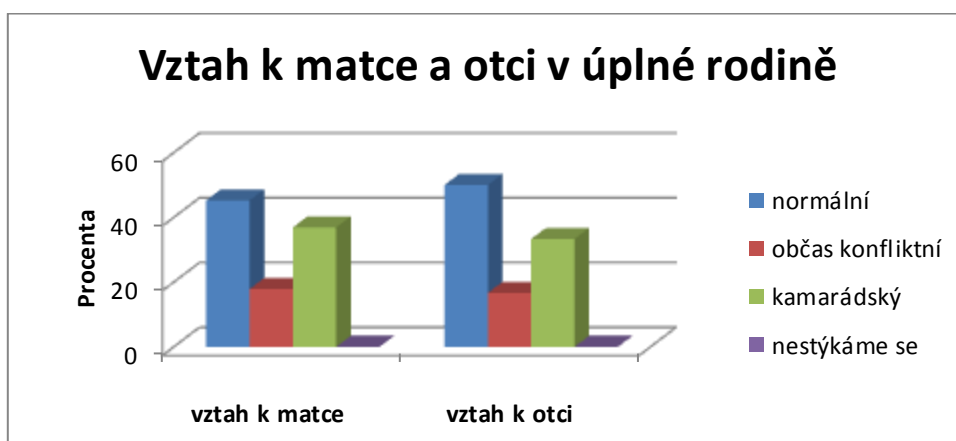
P8 V případech, že adolescenti žijí s oběma rodiči, budou vztahy s nimi charakterizovat více jako normální a kamarádské.

K vyhodnocení tohoto předpokladu jsem vyřadila ze vzorku všechny respondenty, kteří nežijí s oběma rodiči. Tento předpoklad jsem vyhodnocovala bez ohledu na pohlaví a věk. Z celkového počtu respondentů 130, jich společně s oběma rodiči žije 84, tj. 65% ze všech respondentů. Jak je patrné z tabulky č. 21, dospívající žijící v úplné rodině charakterizují vztah k matce jako normální v 45% a jako kamarádský v 37%. Vztah k otci charakterizují jako normální v 50% a jako kamarádský v 33%.

Tabulka č. 21

	vztah k matce		vztah k otci	
	počet	%	počet	%
normální	38	45	42	50
občas konfliktní	15	18	14	17
kamarádský	31	37	28	33
nestýkáme se	0	0	0	0
celkový počet	84	100	84	100

Graf č. 18

Předpoklad č. 8 byl **potvrzen**.

9 Interpretace výsledků šetření

Praktická část bakalářské práce zahrnuje výzkumné šetření, jehož cílem bylo zjistit, jak probíhá komunikace s rodiči v rodinách adolescentů. V rámci šetření jsem zvolila kvantitativní přístup. Pro výzkumné šetření jsem použila metodu dotazování a techniku sběru dat pomocí vlastního dotazníku. Podařilo se mi oslovit 130 respondentů. Vzhledem k tomu, že jsem oslovila poměrně širokou věkovou skupinu adolescentů, rozdělila jsem ji na dvě části, na dospívající ve věku 14-16 let, a na skupinu dospívajících ve věku 17-20 let.

Odpovědi uvedené v dotaznících byly velice zajímavé a ukazují na to, že adolescenti mají potřebu hovořit o svých problémech a o věcech, které se jich bezprostředně dotýkají. Výzkumný vzorek nelze brát jako reprezentativní, ale mohu konstatovat, že z výsledků provedeného průzkumu je možné doložit, že adolescenti jsou spokojeni s komunikací se svými rodiči. Mají zájem s rodiči mluvit, snad kromě sexu, o všech možných tématech. Dospívající si chtějí ujasnit svou představu o budoucnosti, proto mají velkou potřebu také hovořit o budoucím povolání. Z výsledků je patrné, že nejvíce probírané téma s rodiči je škola. Pro šetření se ukázaly přínosné otevřené otázky. Fakt, s jakou ochotou někteří respondenti odpovídali, ukázal na jejich potřebu sdělovat své pocity a názory. Pokud bych měla toto šetření realizovat znovu, zvolila bych určitě ještě kvalitativní přístup a techniku hloubkového rozhovoru.

Za důležité považuji zjištění, že dospívající, kteří vyrůstají v úplné rodině společně s matkou i otcem, hodnotí vztahy s oběma rodiči ve většině případů jako normální a kamarádké. Není překvapením, že skoro polovina dotazovaných určila jako překážku v komunikaci s rodiči málo času. Za pozitivní považuji výsledek, že přes velkou oblibu dnešních adolescentů v elektronické a telefonické komunikaci, většina dotazovaných upřednostňuje komunikování „tváří v tvář“, tj. osobně. V otázce směřující ke zjištění osoby, které se adolescenti nejraději svěřují, se potvrdily poznatky z teoretické části, kdy pro dospívajícího v této oblasti je důležitý člověk z jeho vrstevnické skupiny, kamarád. Zajímavé je zjištění, že jak chlapci, tak dívky se raději svěřují matce než otcovi, a to v obou věkových skupinách. Za zmínku také stojí výsledek šetření, ze kterého vyplývá, že v pozdní adolescenci výrazně vzrůstá spolužití dospívajících pouze s matkou. Zatímco ve střední adolescenci žije pouze s matkou jen 9% chlapců a 14% dívek, v pozdní adolescenci je to již 40% chlapců a 34% dívek. Tento nárůst zřejmě souvisí s vývojem rodiny a s otázkou, v jakých věkových skupinách rodičů dochází k rozpadu manželství.

Závěr

Cílem mé práce bylo zjistit, jak dospívající komunikují s ostatními členy rodiny, především s rodiči a jaký je jejich subjektivní pohled na tuto komunikaci. Dále jsem zjišťovala, jak dospívající tuto komunikaci hodnotí a jak jsou s ní spokojeni. Ve své práci jsem shromáždila, setřídila a vyhodnotila dostatečné množství informací, které mi umožnily stanovený cíl splnit. K získání informací mohly být zvoleny i jiné varianty sběru dat, přesto mohu konstatovat, že zvolená metoda dotazníkového šetření byla správná a vyhověla požadavkům na vyhodnocení shromážděných údajů.

Při vytváření teoretické části bakalářské práce jsem čerpala z mnoha knih, zabývajících se komunikací v rodině, ale tyto knihy jsou pojaty vesměs jako návod pro rodiče, jak jednat s dospívajícími, jak jim naslouchat, jak jim porozumět. Studií, ve kterých hodnotí komunikaci sami adolescenti ze svého subjektivního hlediska, mnoho není. Moje práce zdůrazňuje význam komunikace dospívajících s rodiči a toto téma je natolik závažné a široké, že by bylo třeba ho zpracovat mnohem detailněji.

Závěry z provedeného šetření mohou přispět především rodičům dospívajících, aby se lépe dorozumívali se svými dětmi. I pro rodiče může být komunikace s dospívajícími dětmi obohacující. Pro komplexní zpracování dané problematiky by bylo třeba prozkoumat také toto téma z pohledu rodičů. Dospělí a dospívající mohou mít z téhož vztahu rozdílný nebo dokonce opačný dojem. Moje šetření může sloužit jako podklad pro další studie v oblasti komunikace mezi dětmi a rodiči. Je zjevné, že některé roviny tohoto tématu zůstávají ještě nezpracovány a objevují se další možná témata, jež mohou být podnětem k vzniku dalších výzkumných šetření.

Celá práce měla význam i pro mne osobně, protože mne obohatila o nové poznatky z oblasti vývojového období dospívání a k získání zpětné vazby o komunikaci ve své vlastní rodině. Zajímavé pro mne také bylo vyzkoušet si výzkumné šetření v praxi.

Seznam použité literatury:

- CARR-GREGG, Michael - SHALE, Erin. *Puberťáci a adolescenti: průvodce výchovou dospívajících*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 197 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-662-9 (brož.).
- DAINOW, Sheila. *Jak přežít dospívání svých dětí*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2000. 144 s. ISBN 80-7178-420-6 (brož.).
- DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. 420 s. Expert. ISBN 80-7169-988-8.
- FABER, Adele - MAZLISH, Elaine. *Jak mluvit, aby nás teenageři poslouchali, jak naslouchat, aby nám teenageři důvěřovali*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2007. 168 s. Pedagogicko-psychologický rádce rodiče. ISBN 978-80-251-1514-5 (brož.).
- HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2007. 166 s. ISBN 978-80-7367-283-6 (brož.).
- LANGMEIER, Josef - KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MACEK, Petr. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-86429-19-9.
- MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2003. 361 s. Manažer. ISBN 80-247-0650-4.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. Studijní texty; sv. 38. ISBN 80-86429-58-X.
- NOVÁK, Tomáš. *Asertivně do života*. 1. vyd. Praha: Grada, 1994. 157 s. ISBN 80-7169-082-1.
- PETITCOLLIN, Christel. *Jak správně komunikovat se svým dítětem*. Praha: Pierot, 2009. 112 s. For life. ISBN 978-80-7353-142-3 (brož.).
- PLAŇAVA, Ivo. *Jak (to) spolu mluvíme : (psychologie dorozumívání i nedorozumění mezi lidmi)*. Vyd. 1. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1992. 130 s. Věda do kapsy; sv. 2. ISBN 80-210-0412-6.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 435 s. Pyramida - encyklopedie. ISBN 80-7038-078-0.

SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie: [člověk a sociální instituce]*. Vyd. 1. I. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny. 2., přeprac. vyd.* Praha: Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8 (brož.).

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem: styly a techniky komunikace, komunikace rodiče ve vztahu k dítěti, vývojová období dítěte, komunikace v náročných situacích*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2009. 101 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2698-4 (brož.).

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. I., Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VAN PELT, Nancy L. *Umění komunikace: [kniha o porozumění v partnerském vztahu]*. Vyd. 2. Praha: Advent-Orion, 2002. 205 s. Život a zdravíNew start. ISBN 80-7172-804-7.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 319 s. ISBN 80-7178-998-4.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 263 s. ISBN 80-7178-291-2.

VÝROST, Jozef - SLAMĚNÍK, Ivan. *Sociální psychologie. 2., přeprac. a rozš. vyd.* Praha: Grada Publishing, 2008. 404 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1428-8 (váz.).

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Celkový počet respondentů	33
Tabulka č. 2: Odpovědi na otázku č. 2: S kým žiješ ve společné domácnosti	35
Tabulka č. 3: Odpovědi na otázku č. 3: Máš sourozence?.....	36
Tabulka č. 4: Odpovědi na otázku č. 4: Žije s Vámi ještě někdo v domácnosti?.....	37
Tabulka č. 5: Další členové rodiny.....	37
Tabulka č. 6: Odpovědi na otázku č. 5: Charakterizuj prosím Tvůj vztah s matkou.....	38
Tabulka č. 7: Odpovědi na otázku č. 5: Charakterizuj prosím Tvůj vztah s otcem.....	39
Tabulka č. 8: Odpovědi na otázku č. 6: Jak nejraději mluvíš s rodiči?	40
Tabulka č. 9: Odpovědi na otázku č. 7: Co považuješ při rozhovorech s rodiči za překážku?..	41
Tabulka č. 10: Odpovědi na otázku č. 8: S kým nejraději hovoříš o důležitých věcech?	42
Tabulka č. 11: Odpovědi na otázku č. 9: Komu se nejraději svěruješ?	43
Tabulka č. 12: Odpovědi na otázku č. 10: Pokud Tě rodiče kritizují, kritizuje více?	45
Tabulka č. 13: Odpovědi na otázku č. 11: Pokud Tě rodiče chválí, chválí více?	46
Tabulka č. 14: Odpovědi na otázku č. 12: Kdo Tě podle Tvého názoru více uznává, kdo si Tě více váží?	47
Tabulka č. 15: Odpovědi na otázku č. 13: S matkou nejčastěji trávíš čas.....	48
Tabulka č. 16: Odpovědi na otázku č. 14: S otcem nejčastěji trávíš čas.....	49
Tabulka č. 17: Odpovědi na otázku č. 15: O čem nejvíce mluvíš s matkou?	50
Tabulka č. 18: Odpovědi na otázku č. 16: O čem nejvíce mluvíš s otcem?	51
Tabulka č. 19: Odpovědi na otázku č. 17: O čem s rodiči vůbec nemluvíte, co je u vás v rodině „zakázané“ či nevhodné téma?	53
Tabulka č. 20: Odpovědi na otázku č. 18: O čem bys chtěl doma s rodiči nejvíce mluvit?....	55
Tabulka č. 21: Výsledky k předpokladu č. 8.....	59

Seznam grafů

Graf č. 1: Celkový počet respondentů.....	33
Graf č. 2: Struktura rodiny.....	35
Graf č. 3: Sourozenci.....	36
Graf č. 4: Struktura širší rodiny.....	37
Graf č. 5: Charakteristika vztahu s matkou.....	38
Graf č. 6: Charakteristika vztahu s otcem.....	39
Graf č. 7: Způsob komunikace s rodiči.....	40
Graf č. 8: Překážky v rozhovorech.....	41
Graf č. 9: Rozhovory o důležitých věcech.....	42
Graf č. 10: Svěřování.....	43
Graf č. 11: Kritika.....	45
Graf č. 12: Chvála.....	46
Graf č. 13: Respekt.....	47
Graf č. 14: Společný čas s matkou.....	48
Graf č. 15: Společný čas s otcem.....	49
Graf č. 16: Témata rozhovorů s matkou.....	50
Graf č. 17: Témata rozhovorů otcem.....	52
Graf č. 18: Vztah k matce a otci v úplné rodině.....	60

Příloha

Dotazník

Milí žáci, učni, studenti,
prosím o vyplnění předloženého dotazníku. Ve své bakalářské práci se zabývám pohledem mladých lidí na komunikaci s rodiči, vyplněním dotazníku pomůžete objasnit některé otázky této problematiky. V dotazníku prosím označte vždy jen jednu z nabízených možností, není-li u dané otázky uvedeno jinak. U některých otázek prosím doplňte vlastní odpověď na vyznačený řádek. Vaše odpovědi jsou anonymní a budou sloužit pouze jako podklad pro výzkumnou část bakalářské práce.

Předem Vám děkuji za Váš čas a ochotu spolupracovat.

Marta Navrátilová

1. muž ☐ žena ☐ Věk:

2. S kým žiješ ve společné domácnosti?

- s matkou i otcem ☐

- pouze s matkou ☐

- nežijí s rodiči ☐

- pouze s otcem ☐

- jiná možnost (např. střídavě u rodičů, u prarodičů, u příbuzných, u přítele apod.), prosím
vypiš:

.....

3. Máš sourozence? Ano ☐ Ne ☐

Pokud ano, prosím vypiš věk a pohlaví sourozenců

.....

4. Žije s Vámi ještě někdo v domácnosti? (např. nevlastní rodiče, prarodiče, příbuzní apod.)

.....

5. Charakterizuj prosím Tvůj vztah s rodiči:

S matkou: normální ☐

S otcem: normální ☐

občas konfliktní ☐

občas konfliktní ☐

kamarádský ☐

kamarádský ☐

nestýkáme se ☐

nestýkáme se ☐

6. Jak nejraději mluvíš s rodiči?

- osobně ☐

- telefonicky ☐

- elektronicky ☐

- jiným způsobem, (vypiš prosím jak)

7. Co považuješ při rozhovorech s rodiči za překážku:

- málo času ☐
- nezájem rodičů ☐
- svůj nezájem ☐
- jiné důvody, (prosím vypiš jaké):

8. S kým nejraději hovoříš o důležitých věcech? (můžeš zatrhnout více možností)

- s matkou ☐
- s otcem ☐
- s kamarádem ☐
- s jiným člověkem (vypiš vztah k němu):
- se sourozencem ☐
- s jiným členem rodiny ☐
- s nikým ☐

9. Komu se nejraději svěřuješ? (můžeš zatrhnout více možností)

- matce ☐
- otci ☐
- kamarádovi ☐
- jinému člověku (vypiš vztah k němu)
- sourozenci ☐
- jinému členu rodiny ☐
- nikomu ☐

10. Pokud Tě rodiče kritizují, kritizuje více:

otec	☐	oba stejně	☐
matka	☐	nekritizují mě	☐

11. Pokud Tě rodiče chválí, chválí více:

otec	☐	oba stejně	☐
matka	☐	nechválí mě	☐

12. Kdo Tě podle Tvého názoru více uznává, kdo si Tě více váží?

otec	☐	oba stejně	☐
matka	☐	neváží si mě	☐

13. S matkou nejčastěji trávíš čas (můžeš zatrhnout více možností):

- povídáním ☐
- sportováním ☐
- při běžné rodinné činnosti ☐
- sledováním TV ☐
- vůbec s ní netrávím čas ☐
- jiným způsobem (vypiš):

14. S otcem nejčastěji trávíš čas (můžeš zatrhnout více možností):

- povídáním ☐
- sportováním ☐
- při běžné rodinné činnosti ☐
- sledováním TV ☐
- vůbec s ním netrávím čas ☐
- jiným způsobem (vypiš):

15. O čem nejvíce mluvíš s matkou? (můžeš zatrhnout více možností):

- o škole ☐
- o vztazích v rodině ☐
- o trávení společného rodinného času ☐
- o zájmech, koníčcích ☐
- o sexu ☐
- o budoucnosti ☐
- o budoucím povolání ☐
- o kamarádech ☐
- o zaměstnání rodičů ☐
- o láskách ☐
- nemluvím s ní o ničem ☐
- probírám s matkou jiná témata (prosím vypiš jaká):

.....

16. O čem nejvíce mluvíš s otcem? (můžeš zatrhnout více možností):

- o škole ☐
- o vztazích v rodině ☐
- o trávení společného rodinného času ☐
- o zájmech, koníčcích ☐
- o sexu ☐
- o budoucnosti ☐
- o budoucím povolání ☐
- o kamarádech ☐
- o zaměstnání rodičů ☐
- o láskách ☐
- nemluvím s ním o ničem ☐
- probírám s otcem jiná témata (prosím vypiš jaká):

.....

17. O čem s rodiči vůbec nemluvíte, co je u vás v rodině „zakázané“ či nevhodné téma?

.....

.....

.....

18. O čem bys chtěl doma s rodiči nejvíce mluvit?

.....

.....

.....